

Ազգ

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Օրերի շեշ

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ՝ Թուրք-ադրբեջանական զինանոցի յուրօրինակ ու տարօրինակ զինատեսակը

ՏԱԿՈՒ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

44-օրյա լուրջագրված իրավամբ համարվում է հիբրիդային՝ ոչ միայն օգտագործված զինատեսակների բազմազանության, այլև մարտավարական ընդունված եւ նույնիսկ արգելված միջոցների կիրառման, լուրջագրված զործողություններին թուրք-ահաբեկչական ուժերի մասնակցության դասառով: Պատերազմ՝ որին ըստ ամենայնի նախադասարանված էր մեր բանակը, եւ որին դիմակայելը, չհաշված դավաճանական արարները եւ հակառակ հայ զինվորի մարտական ոգուն եւ անձնագոհությանը, վեր էր մեր ուժերից:

Եվ այժմ, երբ, շուրջ 10 ամիս առաջ ստորագրված անձնասկզբի հայտարարությանը իբր զինադադար է հաստատվել Հայաստան-Ադրբեջան շփման եւ Եվրոպայի զինադադարի երկայնքով, եւ դադար են առել լայնածավալ ու խորհային ռազմական գործողությունները, Ադրբեջանը շարունակում է հիբրիդային մի այլ տեսակի՝ մաշտոնի ու կրծոսումի լուրջագրված, ուղեկցված մասնակի ներխուժումներով, առեւանգումներով ու ցամաքային զործողությունների հրդեհումով, որին ավելացել է մի Եւրոպայի զինատեսակի նորօրյա օգտագործումը՝ տեղադրումների լուրջագրված:

Սույն զինատեսակի կիրառման էությունն այն է, որ հարեան երկրի, այս դարազայում՝ Հայաստանի եւ Արցախի բոլոր այն բնակավայրերը, քաղաքները, գյուղերը, լեռ ու կիրճ, որոնք ունեն թուրքական անուն, ազգանուններն իրենց նախազգախի բերանով հայտարարում են սեփական սարածք, որը հայերս զավթել են եւ որը ենթակա է վերադարձման: Միջազգային դրակսիկայում չլսված ու չստանված՝ զուտ թուրքական գործելակերպ, որին զուգահեռվում է միայն Էրդողանյան հավակնությունը՝ նախկին Օսմանյան կայսրությանը հղատակ երկրներին սարածքներ վերազավթելու՝ Սիրիա, Լիբանան, Լիբիա, Եմեն, Կոմորոս, Եգեական կղզիներ ու... Իրաք: Չկա ուրիշ զուգահեռ, նույնիսկ նախկին գաղութարար այլ երկրների շարքում: Միջազգային դրակսիկայում դրան նման կլիներ, օրինակ, եթե Կանադայի ֆրանսախոս զանգվածները, Քվեբեկի նահանգի գլխավորությամբ, ԱՄՆ-ից դաժանաբան Դետրոյթ (Detroit) քաղաքը վերադարձնել, հիմք ընդունելով փաստը, որ այդ քաղաքի անունը անգլերեն խեղաթյուրված ձևն է ֆրանսերեն D etroit (մեդուց) տեղանվան: Իսկական անհեթեթություն, որը լիցի մեծիմաստ առաջացնում է համաշխարհային հանրության մոտ:

Դժբախտաբար, ոչ Էրդողանի եւ ոչ էլ Ալիեւի անհեթեթ ղեկավարները, զոնե մեր դարազայում, ոչ ուրի մոտ ծիծաղ չեն առաջացնում, քանի որ մեր կողմից համադասարան հարվածի չեն հանդիպում: Հակառակ փաստին, որ միջազգային զինական հանրությունը՝ լուրջագրված, աշխարհագրագետներ եւ սահմանագետներ՝ քաղ զինի, որ թուրքական եւ դարսկական 650 տարվա շրջադարձի ներքին Հայաստանի (Արեւմտյան թե Արեւելյան) եւ հարակից քաղաքների տեղադրումները վարչական «սնտիմունտներով» թե այլապես, կամ փոխվել են, կամ էլ խեղաթյուրվել: Ասեմք՝ զինական լիցիլու կարիք էլ չկա հասկանալու համար, թե ինչո՞ւ են, օրինակ, բիբլիական Արարատը թուրքերը վերածել Ադրդ Դադի («Ցավի լեռ»), կամ ինչո՞ւ են ուրարական 2803 տարիներով Էրեբունին, այսինքն Երեւանը, թուրքերեն դարձել «Երվան»: Բայց զինական լիցիլու է լիցիլու հասկանալու համար, թե հայկական Չանգեզուրը (ալիեւյան խեղաթյուրմամբ՝ «Չեմգեզուր») հնում կոչվել է «Չագեձոր», եւ քանի որ թուրքերնը չունի ձ հնչյունը եւ այլ լեզուների բոլոր ձ-երը հնչում է զ (հասկանալի է, որ թուրքախոս հայերը «ձմերուկ» բառը արսասանում են «զմերուկ» կամ «զմուրուկ»), ստացվել է զանգ ու զանգակ հիբեցնող Չանգեզուրը:

Այս դարազայում էլ մենք գործ ունենք հայկական ծուլության հետ: Մեր զինականները, որոնք նախորդ դարի 60-ական թվականներին, հետեւելով ուկրաինացիների օրինակին, Խ. Հայաստանի կառավարության իսկ նախաձեռնությամբ սկսել էին հին հայկական տեղանունների վերականգնում կամ թրագրվածների հայացման գործընթացը, հետագայում, ավելի բարենպաստ դայմաններում չարունակեցին տեղանունների հայացման գործընթացը եւ բավարարվեցին, անկախության առաջին տարիներին, Երեւանի եւ մի քանի այլ քաղաքների փողոցները սովետական գործիչների անուններից «ազատագրելու» գործով, մինչդեռ, առաջին հերթին, անհրաժեշտ էր հայացնել թրագրված տեղանունները, ինչպես արել էին իրենց նախորդները՝ Դարաչիչակը դարձնելով Ծաղկաձոր, Բասարգեչարը՝ Վարդենիս, Ղալթախչին՝ Հարթաղյուղ, Աղջղալան՝ Ծաղկալանջ, հին ուրարական էլար տեղանունն անգամ (սխալմամբ կարծելով թուրքական) Արովյան, եւլն:

ISSN: 1829-1651
9 771829 165003 2 1032

Հարց հայ պատմաբաններին՝ ի՞նչ օր է 1923-ի, 2021-ի հուլիսի 7-ը

Իլիամ Ալիեւը լուրջագրված զինածուրի ընթանիմների, հաճանդամների հետ հանդիպմանը սրբագրել է «արսասանյան ՉԼՄ-ների այն տեղեկությունը, թե Ադրբեջանը 7 քաղաքներ է ազատագրել: «Շուշին, Հադրուբը, Խոջալենի քաղաքի մոտ 60 տղաքը, Սուղդուլուան քաղաքը նույնպես ազատագրել են: Քարտեզին նայողը կտեսնի Դարաբաղի եւ հայ-ադրբեջանական սահմանի ռազմավարական նշանակության կետերի վրա Ադրբեջանի շրջադարձի դիրքը: 1923 թվականի հուլիսի 7-ը մեր ազգի համար ողբերգական էր, 2021-ին այդ սեւ էջը քոթեցիմք՝ այսուհետ գեղեցիկ դասնության էջ է: 2021-ի հուլիսի 7-ին դեկրետ են ստորագրել Դարաբաղի եւ Արեւելյան Չանգեզուրի տնտեսական գոտու վերաբերյալ: Պատմական արդարությունը վերականգնված է», ըստ «Ազերթաքի» օգոստոսի 27-ի գերմաներեն տարբերակի լուրագրանել է Ալիեւը: Թե ի՞նչ նկատի ունի «ողբերգական» ասելով, դասնաբանների մեկնաբանությանն արժանի է: Մեզ հայտնի է, որ 1923-ի հուլիսի 7-ին վարչականորեն կազմվել է ԼԴԽ-Ս-Ս՝ այնպես, որ անմիջական շփում չունենա Հայաստանի հետ, հետաքարք՝ սեւ էր մեզ համար: ԱՆԱՏԻՏ ՏՈՎՄԵՓՅԱՆ

Արցախի հանրադեություն, 30-ամյակ

Բա որ ադրբեջանցիները նեղանա՞ն...

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

30 տարի առաջ՝ 1991 թվականի սեպտեմբերի 2-ին, Արցախը դուրս եկավ ԽՍՀՄ կազմից եւ հռչակվեց անկախ:

Հռչակագիրն ամրագրել էր Արցախում անցկացված հանրաքվեի արդյունքները:

Այդ տարվանից սկսած՝ Հայաստանի իշխանությունները՝ բարձրագույն դեկլարների մակարդակով, սեպտեմբերի 2-ին միշտ մասնակցել են Արցախի անկախության տոնին:

Սեպտեմբերի 1-ին Արցախում տեղի է ունեցել խորհրդարանի հասուկ նիստ, իսկ հաջորդ օրը՝ անկախության օրվան նվիրված միջոցառում, որին, սակայն, ներկա չեն եղել ոչ ՀՀ նախագահ Արմեն Սարգսյանը, ոչ ՀՀ վարչադե Նիկոլ Փաշինյանը,

ոչ էլ ՀՀ ԱԺ նախագահ Ալեն Սիմոնյանը: Ինչպես հայտնել էին ՀՀ վարչադեի աշխատակազմից, Նիկոլ Փաշինյանն օգոստոսի 31-ից մինչեւ սեպտեմբերի 3-ը արձակուրդում է: Նույն ադրբեջանցիները են, որ նա արձակուրդն անց է կացրել Հայաստանում, սակայն հայաստանյան լրատվամիջոցների ստացած տեղեկության համաձայն՝ Փաշինյանն արձակուրդի ընթացքում եղել է Սոֆիում:

ՀՀ նախագահի աշխատակազմն Արմեն Սարգսյանի արձակուրդ մեկնելու մասին հայտարարել էր 2021 թվականի օգոստոսի 9-ին: Արձակուրդն արսասանում անցկացնող նախագահը չի վերադարձել Հայաստան, թեւ այս ընթացքում նրա անունից հրատարակվել են հրամանագրեր եւ այլ փաստաթղթեր:

Ո՞րն է Իրանի կարմիր գիծը

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Դիվանագետ, Իրանում ՀՀ նախկին դեսպան

44-օրյա լուրջագրված գրեթե ողջ ընթացքում հայկական կողմի հայացքն ուղղված է եղել բոլոր այն երկրներին, որոնց հետ դաժանական Երեւանն ունեցել է դաժանակցային, երկկողմ սնտեսական շախտի վրա հիմնված փոխաշախաղի ու բարիդրացիական հարաբերություններ: Բնականաբար, հայկական կողմի սղատելիմները բարեկամ երկրներից եղել են դիվանագիտական աջակցությունից սկսած մինչեւ գեմի մասակարարումն ու անհրաժեշտ արդարների տարանցման համար տարածքների տրամադրումը, լրագիտիկ աջակցությունից սկսած մինչեւ բարոյապոթեբանական օժանդակություններ:

Իրանի հետ Հայաստանի հարաբերությունները մեր անկախացումից ի վեր եղել են բարեկամական ու բարիդրացիական: Հետեաբար, Երեւանն ակնկալում էր նաեւ Թեհրանի համեմատաբար մոտեցումն ու բարեկամին բնորոշ վերաբերմունքը իր համար ծանր ու ճակատագրական դաժան:

Սակայն, այդ ժամանակահատվածում հայ-ադրբեջանական առձակասմանը զուգահեռ, Բաքվում ավելի էին սրվում հակաիրանական տրամադրությունները: Միաժամանակ, Իրանում ավելի սուր բնույթ էր ստանում հարցի կարգավորմանը միջված լուծումների տուրջ տեսակետների բախումը: Հայաստանի համար այդ վճռորոշ քաղաքում Իրանում քաղաքաբանվում էր Ադրբեջանի Հանրադեությանն անվերադարձ աջակցություն ցուցաբերելու մասին տեսակետը, որի հակադիր կողմում դիրավորվել էին հարցի կարգավորմանն ուղղված դաժանական Թեհրանի դրական չեզոքություն դաժանելու դաժանաբան կողմնակիցները:

Ադրբեջանի Հանրադեությանն անվերադարձ աջակցելու դաժանաբան կողմնակիցները իրանցիները հավաստեցնում էին, որ հաճելի առնելով Իրանի ու Ադրբեջանի միջոց առկա կրոնադավանական ու էթնիկ ընդհանրությունները, ինչպես նաեւ առեւտրատեսակական շախտից բխող հետաքրքրությունները, Իրանը դեմ էր դաժանականի օրա Ադրբեջանին:

ՅԱԿՈԲ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Գործ կայ, գործող չկայ

Առաջ մարդիկ գործ կը փնտռեն, հիմա՝ գործը մարդ կը փնտռե: Աճե՛ն կողմ՝ վաճառատներու, ճաշարաններու եւ այլ ցուցափեղկերու վրայ յայտարարութիւններ կը տեսնես, ուր աշխատանքի հրաւեր կայ, մասնաւորաբար վաճառողի, հաշուապահի, հաւաքարարի, մասնագործի:

Հարցը այն է, որ այդ յայտարարութիւնները շարժուող կը մնան, ինչ որ կը նշանակէ, թէ աշխատող զանազան այս օրերուն այնքան ալ դժուար չէ: Գործ կայ եւ աշխատող չկայ: Երբեք է, որ առաջարկուած գործերուն մեծամասնութիւնը մասնագիտական չեն, սակայն վերջապէս անոր ետեւ աշխատավարձ մը կայ, որուն կարիքը ունի ամէն մէկ:

Աշխատանքի հրաւերը ընդհանրապէս իզակական սեռին համար է, ինչ որ ընդհանուր երեւոյթ է, որուն յաճախ կ'ընկնէ «Երիտասարդ, բարեկեր, նախընտրաբար փորձառու» եւ այլն թանկանքները: Երբ հետաքրքրուեցայ, թէ ինչո՞ւ աշխատող զանազան դժուար դարձած է, ըսողներ եղան, որ աղջիկներուն շատերուն եղբայրները կամ հայրերը դուրսն են, մասնաւորաբար Ռուսաստան, ուրիշներ ազգականներ ունին ԱՄՆ կամ Եւրոպայ, ուրիշներ ամէն ամիս դրամական օգնութիւն կու գայ, աղջիկները երբ միտքով թաւարարուած են, չեն ուզեր աշխատել, յատկապէս, որ այստեղ աշխատանքի օրէնքները լրիւ արբեր են՝ ընդհանրապէս վաճառողու հի մը օրը 10-12 ժամ կ'աշխատեն, ամսուան վերջաւորութեան 80 կամ 100 հազար դրամ աշխատավարձ ստանալու համար: Այլ երկիրներու մէջ աշխատանքային ժամերու օրէնքի ենթակայ՝ 8 ժամ կ'աշխատեն եւ վճարուին ալ շատ քիչ:

Այնպէս որ, իմ մտքով աղջիկները իրենց հագուածին ու արդուարդին հոգ տանելով՝ կը նախընտրեն կեանքը վայելել իրենց մասնաւորութիւններուն մէջ գտնուող անգործ երիտասարդներուն հետ ժամանակ անցընելով:

Ես ամէն օր տեսնուած մտայնալի կայացելով, եւ յաճախ կը նկատեմ ցերեկույ աշխատանքային ժամերուն, մասնաւորապէս վրայ իրար փաթեթուած զոյգեր, որոնք, ըստ իմ դիտարկումիս, այդ ժամերուն աշխատանքի կամ դասի ըլլալու էին:

Ահաւասիկ արագացող աշխատանքի գացողներուն միտքով օգնութեան ժխտական երեւոյթներն մէկը՝ անգործ զուարճանալը, որ իր կարգին դասը կը դառնայ ծուլութեան բոյն դնելուն երիտասարդներուն մէջ:

Աշխատանքը միմիայն դրամի համար չէ՛ ըլլալ, աշխատանքը կ'ազդուեցնէ մարդը, ան նաեւ մարզանք է մարմնի, մտքի եւ հոգիի: Իսկ անոր արդիւնքն է կ'օգտուի ենթակային, եւ անուշտ երկիրն ալ:

Աղջիկները կը դառնան, անոնք սարիֆոս կ'ընեն՝ մայր, կամ մեծ մայր, կը տեսնես որ մեծ ծնելով փողոցները զանազան աղբարներու սեղանիկներու ետին առեւտուր կ'ընեն, կամ աւելն ու լաթը բռնած մաքրութեամբ ու հաւաքարարութեամբ կը զբաղին, երբեմն ալ ձեռք բացած՝ անցողներէն ուղղորդութիւն կը խնդրեն:

Հիմա Սովետի ժամանակը չէ այլեւս, առանց աշխատանքի ռոճիկի ստանալ չկայ, այնպէս որ չաշխատողին հաց չկայ: Աճուած անաշխատ դրամ ստացողները զանց քրած:

Անգամ մը գրեցի Հայաստանի կիներուն մասին, որոնք երկրի հիմնական աշխատանքային մեքենան են՝ հազարաւոր դուրսերուն, ժողովրդական հասարակութիւններուն, գրադարաններուն եւ այլ կեդրոններու մէջ աշխատողներուն ջանքատիր յանձնարարութիւնը կ'ընեն, առանց կիներու աշխատանքին, այս երկիրը կ'անդամալուծուի:

Աշխատող կիները, կամ աղջիկը սովորական դիմադրարարուն, առանց ծայրայեղ օղորտի ըլլալու է, լաւ տղամարդիկ գործելու համար, սակայն բոլորը այսպէս չեն: Գունատուած մազերէն սկստալ միմիայն կեղծ թարթիչներն ու «սաւառնող» յօնները, միմիայն գունազարդ մագիլանման եղունգներն ու ուռեցուած շրթունքները եթէ գործափող մը հաճելի թուելով աշխատանքի դիմելու դիմում կ'ընեն, վստահ ըլլալու է, որ այդ հրաւերին ետին ուրիշ նպատակներ ալ կան:

Զարածուիմ: Երկիրն մէջ տղամարդոց ֆանակը գերազանցող իզակական սեռին վրայ լուրջ դատարարութիւններ կ'ընեն, ամոնցմէ լուրջ ակնկալութիւններ կան, թէ՛ ծնողներ, թէ՛ գործի աստիճաններ, թէ՛ ալ հայրենիքներ: Արտաքին գեղեցկութիւնը ժամանակակից է, մնայունը ներքինն է: Ներքինը զարգացող է, սիրելի կ'անայի:

ԱՄՆ-ը դատարարութիւն է համագործակցել «Թալիբանի» հետ

Այդ մասին հայտարարել է զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ Մարկ Միլլին

ՅԱԿՈԲ ԶԱՔՐՅԱՆ

Թարգման

Աֆղանստանից ՆԱՏՕ-ի զորքերի դուրս բերմանը զուգընթաց «Թալիբան»-ի վերահսկողութիւնը հաստատուելու երկրում էադրա փոխեց ռազմաֆաղափական առկա հավասարակշռութիւնը որչաք սարածաբանում: Հյուսիսատլանտիկ դաշինքի երկրների դեկլարացիան այս ամենը համարում են դատարարութիւն: Դա վերաբերում է նաեւ Միացյալ Նահանգներին, սակայն թվում է, թէ ԱՄՆ-ը Աֆղանստանում թալիբաններին հարթելու առաջարկում չի ունեցել: Նրա նպատակը հավանաբար եղել է Ռուսաստանի հարավում անկայունութեան օջախներ ստեղծելը, որ ռուսական ազդեցութիւնը չեզոքացնի Միջին Ասիայում, մասնավորապէս Ուզբեկստանում եւ Տաջիկստանում: Առաջարկում իրագործումը, ըստ ամենայնի, ամերիկացիների տեսանկյունից ենթադրում է թալիբանների հետ համագործակցութիւն, որ ԱՄՆ-ի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ Մարկ Միլլին (Mark Milley) հայտարարել է համագործակցութեան մասին: Նրա հայտարարութեանը սեպտեմբերի 2-ին արձագանքել է «turktime.com» կայքը:

Ահա թէ ինչ է գրել. «ԱՄՆ-ի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ Մարկ Միլլին, բնութագրելով «Թալիբանին» որպէս «դաժան» կազմակերպութիւն, նրա աղաքայուն փոխվելու հավանականութիւնը համարեց առեղծված: Դրանով հանդերձ նա ահաբեկչութեան դեմ պայքարում միանգամայն հնարավոր համարեց

համագործակցութիւնը «Թալիբան»-ի հետ»:

Ամերիկյան ուժերը օգոստոսի 31-ին վերջականապէս դուրս գալով Աֆղանստանից, վերջ սկսեցին 20 տարի տեւած իրենց ամենաերկարատեւ դատարարութիւնը:

ԱՄՆ դաշնակցութեան նախարար Լոյդ Օստին (Lloyd Austin) հետ մտախոյզ համատեղ ասուլիսում Միլլին Աֆղանստանից ԱՄՆ-ի զորքերի դուրսբերման առնչութեամբ զննահասկանման վերջ: Ե՛վ Օստինը, ե՛ւ Միլլին գոհունակութեամբ արտահայտեցին Աֆղանստանում ծառայած ամերիկացի զինվորների, ինչպէս նաեւ նրանց դուրսբերման գործընթացի մասին: Ի դատարարութեան մարդկանց Քարուի օդակայան փեղափոխման ստանով «Թալիբան»-ի հետ ծավալված շփոթման հարցին Օստինն ասաց, որ շփոթմանը ծավալվում էին մեղ օրջանակում, այն էլ հնարավորինս շատ մարդկանց այնտեղ հավա-

բելու համար:

Գալով գեներալ Միլլին, նա էլ հնարավոր համարեց թալիբանների հետ համագործակցութիւնը Իրաք-Շամ իսլամական դաշնակցութեան խորասանյան թեւի դեմ նախատեսվող հակահաբեկչական պայքարում: Օստինն իր հերթին ասաց, որ համագործակցութեան առումով չի ցանկանում որեւէ ենթադրութիւն անել: Հիշեցնեմ, որ անցյալ շաբաթ «Խորասանյան խմբակցութիւնը» Քարուի օդակայանի մերձակայքում դիմել էր ահաբեկչութեան, դատարարութեան, 13 ամերիկացի զինծառայողները ներառյալ:

Ի դեպ, ահաբեկչական կազմակերպութիւններից ամենաարմատականը համարվող Իրաք-Շամ իսլամական դաշնակցութիւնը «Թալիբան»-ին մեղադրում է սրբազան դաշնակցութեան «ջիհադից» հրաժարվելու մէջ»:

Ո՞րն է Իրանի կարմիր գիծը

1 Ի հակադրութիւն դրա, չեզոքութեան կողմնակիցներն Իրանում հավասարեցնում են, որ ռազմական գործողութիւնները, երկու հարեւան երկրներում զոհեր ու ավերածութիւններ դատարարութիւնը բացի, ստանալիք են հանդիսանում նաեւ Իրանի սահմանամերձ օրջաններում բնակվող իրանցիների համար: Բացի այդ, դատարարութեան այն հարմար առիթն էր, որ Իսրայելը կարող էր օգտագործել Իրանի սահմանների մոտ դիրքավորվելու համար: Հետեւաբար, Իրանը թե՛ է ջանքեր գործադրել կանխելու ռազմական գործողութիւնների ծավալումն ու նպաստել երկու ժողովուրդների միջեւ արդար խաղաղութիւնը հաստատելու գործին:

2020 թվականի նոյեմբերի 9-ին հաջորդած ժամանակահատվածում՝ ակտիվ ռազմական գործողութիւնների ավարտից հետո, դաշնակցական թեւերում շարունակութիւնը հայտնեց Ռուսաստանին՝ միջնորդական առաջարկութեամբ դատարարութեան կանխելու համար, շարունակութեան Արքեպիսկոպոս իր սարածիններ «ազատագրելու» կադրակցութեամբ եւ, արտահայտելով ԻԻՀ ազգային անվտանգութեան անհերքելի, հայտարարեց, որ Հայաստանի սարածիններ անբողջակամութիւնը Իրանի կարմիր գիծն է:

Ի դեպ, Բաքվում Իրանի նախկին եւ ներկայիս դեսպաններ Սոհեյն Փաֆաինն ու Սեյյեդ Աբբաս Մուսաւիին սարքեր առիթներով հայտարարել են, որ 44-օրյա դատարարութեան ժամանակ Իրանը մտադրեց հանդես ելն Արքեպիսկոպոսի սարածիններ անբողջակամութեան օգտին՝ Արքեպիսկոպոսի անվտանգութեան խնդիրը համարելով Իրանի կարմիր գիծը:

Երբ օգոստոսի 25-ին հայտնի դարձավ, որ Արքեպիսկոպոս փակել է Գորիս-Կադան միջոցառական ճանապարհը, Երեւանում Իրանի դեսպանութեան ամբիոնում օգտագործելով, դատարարական թեւերում հայտարարեց, որ «Սյունիքի մարզի սահմանամերձ գոտիներում եւ հակադրութեան Կադան-Գորիս ճանապարհային հատվածում առաջացած վերջին սարածինութիւնները կկարգավորեն այնպէս, որ չի խախտվի սրահայտարարութեան ուղիների վերաբացման եւ աղաքչափակման նպատակի իրագործումը»:

Կարդալով հայտարարութիւնը, Հայաստանում շատերը նկատեցին, որ դիվանագիտական ձեւակերպումներով եւ չեզոքութեան դաշնակցութեան հաշիւում կազմված ԻԻՀ դեսպանութեան տեսումը բացակայում էր Իրանի կարմիր գծերի մասին մտադրութիւնը:

Նամակ՝ խմբագրութեանը

Մեծարգո խմբագիր «Ազգ» կարդում եմ տղագրութեան առաջին իսկ օրվանց եւ թերթը համարում եմ մեր երկրի մամուլի լավագոյն օրգաններից մեկը, իսկ մտակայքը ներկայացնելը՝ հիրավի թիվ մեկը: 26 օգոստոսի համարում երկարատեւ ինքնակենտրոն գրք, մտակայք ներդրում վաստակաւ Ալեքս Դոլուն խանյանը ներկայացրել էր «Ձնհալը արվեստում» արժեքավոր հոդվածը: Տողերիս հեղինակը լինելով «երեւ նախկին», չի տարադատում այսօրվա կարգի հրաժար միջոցներին, ուսի «Ձնհալը ...» ֆիլմը դիտեց միայն նյութը կարդալուց հետո: Ինչ բարձրաճակ թեմա, այն ներկայացնելու ինչ մասնագիտական հմտութիւն, ինչ անթերի լեզու, որակի նշան ունեցող մասնագետներ: Ձնհալը, որպէս երեւոյթ ես էլ եմ

տեսնել ու զննախել չիմանալով, որ սարքեր անց զգացողութիւններումս գերակայելու է կարոսախոյզը:

Զգիտեմ ինչ ժամանակահատված է անհրաժեշտ, որ կրկին կարոսախոյզ գգան այսօրվա «Սիրուն Սոնա», «Սարի աղջիկ», ֆեյք մամա ու դատարարները, ինչպէս նաեւ «Երգիչ, թէ կարող ես»-ի ժամանակ երգչուհու ոտերի սակ մկներ բաց թողնելու գլուխգործոցներով:

Ինձ համար այդքան բավականութիւնը «Շառլոտթա» կլինի, դա թող մնա այս սարվա ընդունելութեան ֆնաւորչանին՝ հայոց լեզվի ֆնութիւնը հարթահարողներին...

Արդ, խորին շարունակութիւնը ֆիլմը ստեղծող բոլոր մասնակիցներին, հակադրութեան Ռուբեն Միրզախանյանին, որի շարունակութեան «Ձնհալը արվեստում»-ը, նրա ֆաղափակիթ ու նրբաճակ կերպարը մեր օրերում փնտրված է: ՈՍՏԵՆ ԿՈՇՏՈՅԵՆ

Արցախի հանրադատություն

⇒ **1** Ինչ վերաբերում է ԱԺ նախագահ Ալեն Սիմոնյանին, առաջին անգամ ընդհանուր խաչաճառը սեղեկացրել է, որ ՀՀ ԱԺ ղեկավարությունը գլխավորում է փոխնախագահներից մեկը, ղեկավարության կազմում են հանձնաժողովների նախագահներ եւ ղեկավարներ:

Ալեն Սիմոնյանը եւս չի մեկնել Արցախ:

Ամենօրյան կանխավարկածի մասին այստեղ խոսել լինել չի կարող. վերոնշյալ որեւէ դեպքում «ալիքի» չունի: Հայաստանում արած չենք լինի, եթե մտածենք, որ հայաստանյան բարձրաստիճան ղեկավարները, սարքեր ղեկավարներով Արցախ չենք մեկնելու ու Արցախի անկախության օրվա միջոցառմանը չմասնակցելու, ուղղակի խուսափողական դառնալով են դրսևորում:

Մեղմ ասած՝ չեն ուզում ադրբեջանցիներին ներգրավել:

Իսկ եթե իրենք իրենց անուններով կոչեն...

Արցախի «Արհարություն» խմբակցությունը սեղանների 2-ին հայտարարություն է սարածել:

«Սիրելի հայրենակիցներ
Ցավով ղեկավարվում ենք, որ վերջին 30 տարիների ընթացքում առաջին անգամ է, երբ Արցախը իր հանրադատության հռչակման օրը նույն է առանց հայաստանյան իշխանության բարձր ղեկավարության մասնակցության: Պե՛տ է նշել, որ առաջին անգամ է նաեւ, որ Արցախի իշխանությունները նույնպես չեն զգնում իրենց բարձրության վրա: Առաջին անգամ է, որ ղեկավարներին հրավիրում են միասին՝ առանց խոսքի իրավունքի:

1991 թվականի սեպտեմբերի 2-ից՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հռչակումից ընդամենը մի ֆանի ամիս առաջ, 1991-ի գարնանը, Ադրբե-

ջանը իրականացրել էր «Օղակ» գործընկերությունը՝ գրավելով եւ իրենց սննդի արտադրող հայկական 24 գյուղերի հարավարևմտյան շրջանները: Արցախում եւ Հայաստանում սիրում էր հիասթափության, սազմադի եւ անորոշության մթնոլորտ: 1991 թվականի սեպտեմբերի 2-ին Սեփականակերտում տեղի ունեցավ ԼՂԻՄ մարզային եւ Շահումյանի շրջանային խորհուրդների համատեղ նստաժողովը:

Ընդունվեց հռչակագիր՝ ԼՂԻՄ եւ Շահումյանի շրջանի սահմաններում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն հռչակելու մասին՝ հիմք ընդունելով 1990 թվականի ապրիլի 3-ի հռչակագրի Սիդայի Գերագույն խորհրդի «հռչակագրի» մասին օրենքը: Ամիսներ անց՝ 1991-ի դեկտեմբերի 10-ին, Արցախում տեղի ունեցավ անկախության համարվել: Համարվել, որն Արցախի բնակիչներն իր-

կանացի արկերի ղեկավարներն էին հրեականության ներքո, սակայն լիազորված, որ կերտում են անկախ հայրենիք... Եւ ստացվեց... 2018 թվական, ապրիլ-մայիս ամիսներ՝ Հայաստանը կրկին անհանգիստ էր մեծում էին հինը՝ նորի ակնկալիքով:

Քանզեղին ղեկավարները ինստիտուցիոնալ, դասավորված դարձան վնասագողներ, զինվորը՝ թերմոսցված: 2020 թվական, սեպտեմբերի 27. ղայթեց ղեկավարը: Պատերազմ, որի մասին զրեւելու խոսում էին երկու սարի շարունակ, ղայթեւազմ, որի մասին ահազանգում էր մեր ֆաղափական թիւը 2020 թվականի Արցախի համադատական ընտրությունների ընթացքում: Պատերազմ, երբ հենց այս դաշինքում, 2020 թվականի ամռանը մեր խմբակցությունը առաջարկում էր զորավարություն անցկացնել, ֆանգի մոտալուս ղեկավարի սառը շունչ կար, սակայն մեծեցին:

Ունեցանք խայտառակ մի ղայթեւազմ, որտեղ հայը կորցրեց, կորցրեց հազարավոր ֆաղափների, Հայրենիքի մեծ կտոր, հազարավոր ընտանիքների ճակատագրեր խեղդեցին: Կորցրեց, որովհետեւ երկու իշխանություններն էլ ողջ ղայթեւազմի ընթացքում վարդապետներն շեղեցին՝ մեկը «գործնական» ու «մտածող» սեւ էր ընդունել, մյուսը «զինվորների հետ սուր էր խոսում» ու իրենք հաղթում էին, իսկ հայը կորստում ու բնավել էր լինում:

Մոտ մեկ սարի է, ինչ Մայր Հայաստանն են բզկ-բզկ անում: Աչքներս առաջ շարունակում են թեւամուկ սալ մեր Հայրենիքը, հետո իբր ինչ-որ մաս փրկելու համար (ինչպես Արցախի դեմքում արեցին) Փաշինյան Նիկոլը նաեւ կճանաչի Ադրբեջանի սարածախյին ամբողջականությունը եւ նոյեմբերի 9-ի մաման մի օր, կղարզվի, որ այլեւս ոչ Արցախի հարց եւ ոչ էլ հայկական հարց գոյություն չունեն:

Եվ վերջում չափազանց կարեւոր հիշեցում. 1992 թվականին, երբ Արցախի սարածի շուրջ 60%-ը բռնազավթված էր Ադրբեջանի կողմից, դժվար էր ղայթեւազնել, որ հնարավոր կլինեւ թեկուն մտնել կենաց ու մահու այդ կողմում: Բայց հմուտ կառավարման, ռեսուրսների համախմբման արդյունքում հնարավոր եղավ ոչ միայն վերականգնել կորցրածը, այլեւ ազատագրել մեր բռնազավթված հայրենիքի մի մասը:

Հարգելի հայրենակիցներ, յուրաքանչյուր սարի սեղանների 2-ին Արցախում տոնական միջոցառումներ էին անցկացվում: Այս սարի նույնպես մի շարք միջոցառումներ են նախատեսված, սակայն այս իշխանությունները զրկեցին մեզ մեր հղարսության ու արդեցնող տոնից, այն այսօր 30 տարեկան է, սակայն սգավոր ու գլխիկոր:

Շնորհավոր Հանրապետության օրը, Հայի Արցախ»:

Եռօրյա սուգ Հունաստանում. «Ժողովրդի ձայնը» մարտեց

Միկիս Թեոդորակիսը՝ հունական երաժշտության աշխարհում ամենաճանաչված «ձայնը», արդարության, խաղաղության, ազատության, դիմադրության մարտիկը սեպտեմբերի 2-ին 96 տարեկանում Աթենքում կնքեց մահկանացուն: 1964-ին «Ալեքսիս Տորբաս» ֆիլմի երաժշտությամբ աշխարհաճանաչ դարձած կոմպոզիտորը հույների ղայթարի, դիմադրության ոգին էր, սխրամների մոլորը, հաղթանակ ներշնչողը: Երկրորդ համաշխարհային ղայթեւազմի սարիներին ընդդիմանում էր նացիստների ահա-

թեկուններին, ղայթարում դիկտատուրայի դեմ: 1946-49-ին ֆաղափաղական ղայթեւազմում հսակ ձայն կեցվածք ուներ, ինչի համար հետադիմացվում էր: Իր երկրում ռազմական դիկտատուրան չէր հանդուրժում, դիմադրության շարժման մասնակից էր: Հետադիմացվեց, բանտարկվեց, արտաքսվեց, բայց չհաղաճանեց իր գաղափարներին: Այսօր ի թիվս նրա երաժշտական ստեղծագործությունների, սգակիր են աշխարհում ձայն գաղափարախոսության ներկայացուցիչները նաեւ: Նրա երաժշտությունը դարձավ հույն ժողովրդի դիմադրության ոգու սնուցողը, սփռվածն ու հույսը: Ինչպես հույներն են ձեւակերտում՝ հույն ժողովրդի ձայնը: Երբ Հարավսլավիայում սկսվեց ղայթեւազմը, սերբերի կողմն էր՝ ազատության մարտիկներ, հերոսներ են նրանք, համոզված ղայթարում էր գրող, կոմպոզիտոր Թեոդորակիսը: Մեզ ծանոթ է այն փաստը, որ Թեոդորակիսը 2016-ին կանցլեր Մերկելին ուղղված նամակը ստորագրած մեկնակցների շարքում էր: Հունիսի 2-ին Բուճապետագի միսիսն ընդառաջ նամակի հեղինակները հորդորում էին ճանաչել Հայոց ցեղասպանությունը:

ԱՆԱՏԻՏ ՀՈՎԻՏՓՅԱՆ

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐ՝ Թուրք-ադրբեջանական զինանոցի յուրօրինակ ու տարօրինակ զինատեսակը

⇒ **1** Ասեմք նաեւ, որ սկզբից եւթ անների բացթողում է եղել, երբ համադատաստիսան ֆիզիկական ֆաթեգներում չեն փոփոխվել կամ սրբագրվել լեռնագագաթների, գետերի ու լճերի անունները, որոնք գրեթե համասարած թուրք-ադրբեջանական են: Այդ տեղանունները մեծամասամբ սրվել են Կովկասում թափառող թուրքական ու ղայթարական խաճարած ցեղերի ֆիզիկոների կողմից եւ առ այսօր օգտագործվում են սարածաբանային զինվորական ֆաթեգներում, եւ, ինչպես տեսնում ենք, Ալիեի կողմից՝ իրեն «աղաքացույց» այդ սարածների «ադրբեջանականության» միջոցով բոլորին է հայտնի, որ թյուրքալեզու առաջին ցեղայինները մեր սարածներում հայտնվել են 12-13-րդ դարերում: Ու ղայթեւազնել, որ այժմ, երբ օրակարգի վրա է սահմանազանում ու սահմանագծման հարցը, մաման ֆաթեգներն են լինելու մասնագետների ուղեցույց ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ադրբեջանավայրացական սահմանները ճշտելու:

Եվ այս ղայթեւազնելում սարածի նախնային, արտառոց է արձանագրում, որ հայկական կողմից, արդեն ղայթեւազնական մակարդակով, իմնամասույց ընդառաջ ֆայլեր են արվում դեմոկրատիկ-ադրբեջանական տեղանվանական բլեֆները: Այս ղայթեւազնելում ուրիշ ինչ բացատրություն սալ, նմանօրինակ այլ ֆայլերի շարքում, Նիկոլ Փաշինյանի կողմից էլվազու եւ Չայգամի անունների բարձրաձայնմանը, որը, ինչպես հայտնի է, գործվածով ընդունվեց Բաքվի կողմից: Միաժամանակ՝ այդ եւ մաման ընդառաջ ֆայլերը ծաղրն են միջազգային իրավունքի, որը մեծում է, անհեթեթ է համարում «սարածի անունը իմ լեզվով է, հետեւաբար ինձ է ղայթեւազնել» գոյություն չունեցող սկզբունքը:

Ոչ ոք իրավունք չունի, ինչ գոյնի եւ ինչ մեթոդից էլ լինի նրան սրված կամ չսրված մանդատը, հայ ժողովրդի հաճվին, այս անգամ էլ տեղանունների ֆոդի սակ, զիջումների գնալ թեւամուկ հետ:

Փաշինյանը, փաստացի, սահմանազանման գործընթացի մեկնարկը տվեց

Օրեր առաջ, երբ ադրբեջանցիները, իբրեւ թե դանակահարության միջադեմի ղայթեւազնել փակել էին Երեւան-Գորիս-Կաղան ավտոճանադարի, համոզում ունեի, որ ներկայացում հիշեցնող գործողությանը մեզ համար անակնկալ ինչ-որ հայտարարություն կամ ղայթեւազնելվածություն է հետեւելու: Ցավով, մտածած անտեղի չէր: Միջոցական ճանադարի բացելու անմիջադեմ հաջորդ օրը վարչադեմ Նիկոլ Փաշինյանը կառավարության միսիս ժամանակ Նոր Առաջնաձոր ու Որոտան գյուղերը հիշատակեց ադրբեջանական տեղանուններով՝ էլվազի եւ Չայգամ:

Ճանադարի բացել-փակելու միջադեմ-ներկայացումը, կարելի է ասել, կողմերը լավ խաղացին: «Քաղաքացիական ղայթեւազնել» խմբակցության ղայթեւազնելներն այնպիսի ոգեւորությամբ էին հայտարարում, թե ճանադարի բաց է, ասես ղայթեւազնի հաղթանակն էին ավետում: Նրանցից որոշներն անգամ կանգնել էին Ադրբեջանի վերահսկողությանն անցած ճանադարահասվածում, խորխոս կեցված ընդունել, լուսանկարվել ու այն սարածել սոցիալական ցանցերում: Տղայություն էր, թե ինչ-որ սարածներ են ազատագրել ադրբեջանական գերությունից: ղայթեւազնել սակայն առավել ֆան հսակ է: Ադրբեջանը շարունակում է իր օրակարգը թելադրել: Հայաստանից փորձելով ստանալ հնարավոր ամեն բան: Այս միջադեմը, փաստացի, Հայաստանի ու Ադրբեջանի սահմանագագանում ու սահմանագծման գործընթացի մեկնարկն էր, ու Հայաստանը, վարչադեմ Փաշինյանի օրերում, ադրբեջանական ճանաչեց Երեւան-Գորիս-Կաղան ճանադարահասվածի 21 կմ-ը: Ճանադարի «ազատագրելու», այնուհետեւ դրանք ադրբեջանական ճանաչելու հերթը, հուսամք, Ցավուեւում զեւկող 5-6 գյուղերին ու Տիգրանաշենին չի հասնի:

ՍԵՂԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶԱՏՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՅԻ, ԱՄՆ

Աֆղանստանի կառավարության անկումն ու երկրի գրավումը թալիբների կողմից, որ բազմաթիվ երկրներ ահաբեկչական կազմակերպություն են համարում, շարունակում է մնալ աշխարհի լրացվածի շրջանների ու ցարկության կենտրոնում: Ահաբեկչական գործողություններն ու մարդկանց հուսահատ ելակուսանքն էլ ավելի են սրել իրավիճակը: Աշխարհը սազմադրված է, թե զարգացումները ուր են առաջնորդելու: Հայերս մտահոգվելու հավելյալ դասճան ունենք, քանի որ Թուրքիան է մասնակից այդ զարգացումներին, որոնք հավելյալ դիվիդենդներ կարող են բերել Թուրքիային: Համաշխարհային Առևտրի կենտրոնի վրա 2001 թվի սեպտեմբերի 11-ին կատարված հարձակումից հետո, Մ. Նահանգները որոշեց զարգացումը մղել ահաբեկչության դեմ և ստալիստիկ թալիբների իշխանությունը Աֆղանստանում, որտեղ ահաբեկչական գործողություններն էին մշակվում և որտեղ դրանց կազմակերպիչներն էին աղասանել:

Թալիբներին իշխանությունից հեռացնելուց եւ 9/11-ի գլխավոր մեղսակից Օսամա Բեն Լադենին սպանելուց հետո Մ. Նահանգները չհայտարարեց, որ իր առաջնությունն ավարտված է: Ի դեպ, Բեն Լադենը աղաչող աղասան էր գտել Պակիստանում, որ մուսուլման համայնքում է ահաբեկչության օրհան: Եվ հակառակ որ Մ. Նահանգները Պակիստանին հեռավոր դառնակցի կարգավիճակում էր դրած, Պակիստանի հեռախոսաբանությունն էլ ֆինանսավորեց, զինեց և ուղղորդեց թալիբների գործողություններն ընդդեմ Աֆղանստանում տեղակայված ամերիկյան կառավարության: Վաշինգտոնը բոլորովին էլ բավարարված չէր ահաբեկիչներին սանձելու և երկրի ենթակառուցվածքները աղանդականներով իր գործողություններով: Նա սկսեց ղեկավարել կառուցելու մի գործընթաց, առաջնորդվելով արեւմտյան ուղի ժողովրդավարություն դարձնելով երկիրը, որտեղ ժողովուրդը բոլորովին տարբեր իրականության մեջ է աղանդում և ունի տարբեր զգացողություններ:

«Outlook» դարբերականի օգոստոսի 29-ի համարում տպագրված «Արյուն ավազի վրա» խորագրով հոդվածում **Ջեֆրի Սաչսը** գրում է. «Աֆղանստանում Մ. Նահանգների առաջնությունը ձախողվեց ահաբեկչության դեմ: Դա դեմոկրատների կամ հանրապետականների ձախողումը չէ, այլ ամբողջ ամերիկյան ֆաղափական և դիվանագիտական մշակույթի ձախողումը, որ արագացրեց և ֆաղափականությունը կենտրոնների անարբերությունը հանդեպ այլ հասարակությունների և այլ մտածողության սեր մարդկանց: Եվ դա լավ չէր: Աշխարհում կատարված ամերիկյան բոլոր ռազմական մերթուսումները ձախողվել են»:

Եթե ժողովրդավարական իշխանություն ունենալը բխում է ժողովրդի կամից, նշանակում է այդ ժողովուրդը բավական հասուն է հասկանալու և գործադրելու:

Երկու ժողովրդավարական ընթացակարգերը: Չկա այնպիսի ձեռնարկ, որ հարմար լինի բոլորին: Այդ դասճանաչվել է Քաբուլում իշխող ահաբեկչական կառավարությունը փլուզվեց, անմիջապես որ նախագահ Բայդեդը հայտարարեց, որ մտադիր է վերջ դնել այնտեղ ընթացող հարստեղ զարգացումներին և ետ քաշվել, նույնիսկ միջուկ թալիբների կցկեսուր բանակը կհասցներ բեռնատարների վրա տեղակայված գնդացիներով առաջ ցարժվել: Այդտեղից էլ սկսվեց երկրից խուճապահար փախուցելու գործընթացը: Ոչ ոք դեռ զարգացումները չէր ենթարկվել ամերիկացի հարկատուների վճարած մեկ տրիլիոն դոլարն իզուր վասնելու համար:

Նախագահ Բայդեդի որոշման ձիոս կամ սխալ լինելը կորոշվի միջանկյալ ընտրությունների արդյունքով:

Առանձնապես թալիբների նկատմամբ հակակրակն չկար

սանի հեռ խաղաղության դարձանքներն էր ուրվագծում:

Ադրբեջանում աֆղան ահաբեկիչների կուսակումը մտահոգիչ լուրջ վսանգ է Հայաստանի համար: Սակայն իսկական վսանգը, իր սաղմնական վիճակում, թերևս զսնվում է հենց Աֆղանստանում:

Իր օսմանական ծրագրերը իրականացնելու համար Երդողանը երկայր ֆաղափականություն է վարում, իսլամական կամ թուրքական ինքնությունը որդես զենք օգտագործելով: Կենտրոնական Ասիայում «մադրասաներ» (երիտասարդ սերնդի համար ծայրահեղ մահմեդական կրթախմբներ) հիմնելու շուրջին արդյունք էլ չսկսեց, քանի որ այդ երկրների ժողովուրդները մեծացել և կրթվել էին խորհրդային իշխանության աթեիսական մթնոլորտում: Այդ դասճանաչվել է Թուրքիայի նախագահը գերադասեց աղափանել այդ երկրների ռասայական և լեզվական ընդ-

լիքների հեռ, հույս ունենալով «բեռը կստել» ՆԱՏՕ-ի դառնակցների հեռ:

Քաբուլում թալիբների ֆաղափական բյուրոյի խոսնակ **Սոհաբմադ Նայիմ Ուրդաբը** հայտարարել է. «Թուրքիան կարելու երկիր է: Թուրքերը մահմեդական են և երբայրական ժողովուրդ, և մենք զարգացնում և մշակումքային հարաբերություններ ունենք մրանց հեռ: Մեր հարաբերություններում գլխավորում են երկու գործոններ: Առաջինը իսլամական կրոնի սկզբունքներն են, երկրորդը՝ երկրի և ժողովրդի բարոությունը աղափանելը»:

Այնպես որ, նախագահ Երդողանը այնտեղ գտել է բարեբեր հող սերմանելու համար իր իսլամական ծայրահեղությունը և բոլորովին կարիք չունի մոլեռանդության հավելյալ ջանքեր գործադրելու: «Թալիբների հեռ մեր առաջին բանակցությունները արդեն տեղի են ունեցել:

Աֆղանստանը Հայաստանի ֆաղափական օրակարգում

Ռուսաստանում և Չինաստանում, երբ մրան գրավեցին Քաբուլը, քանի որ այդ երկրները չէր ղիբ էին բռնել Աֆղանստանում տեղի ունեցող զարգացումների հանդեպ: Ընդհակառակը՝ երբեմն նույնիսկ ֆաղափական օժանդակություն էին առաջարկել թալիբների առաջնորդներին: Սակայն լուրջ վաղ է ուրախանալ ամերիկյան ֆաղափականության ձախողման առիթով, որովհետև նորընթաց սցենարը հավանական է նոր մտահոգությունների զարգացում դառնալ՝ հաշվի առնելով Թուրքիայի ազդեցության ընդարձակումը տարածաշրջանում:

Հենց մման զարգացումն էլ ազդելու է նաեւ Հայաստանի վրա:

Նույնիսկ նախքան Աֆղանստանում Թուրքիայի ներկայության հեռանմանքը ֆնանկելը, Ղարաբաղում լուրջ ահազանգեր հնչեցին: Արգործնախարար **Ղալիթ Բաբայանը**

«news.am»-ին հաղորդեց, որ իշխանությունը թալիբների ձեռքն ազնելուց հետո, «Ալ-Ղալիդայի» մարտիկների մի մասը լուրջ տեղակայվում է Ադրբեջանի կողմից գրավված Արցախի Հանրապետության տարածքներում: Դրանով Թուրքիան ցանկանում է դադարեցնել մարտիկների որոշակի ֆանակ, որ նա կարողանա օգտագործել աշխարհի տարբեր շրջաններում, ինչպես Միջին Արեւելքում և այլուր: Ղարաբաղի գրավյալ տարածքներում արդեն իսկ «բազմաթիվ միջազգային ահաբեկչական խմբավորումներ կան, որոնք Ադրբեջանի վերահսկողությունից դուրս են: Չմոռանալ նաեւ, որ Թուրքիան իր դիրքերն է ամրադնդում Ադրբեջանում»:

Այնքան է, որ Ղարաբաղյան զարգացումը Ադրբեջանին հաղթանակ զարգացելուց հետո Թուրքիան, փոխարենը, ձեռք է բերել Ադրբեջանի ամբողջական վերահսկողությունը:

Նախագահ **Ալիեդը** շարունակում է սղառնալ Հայաստանին, չզիտակցելով, որ իր երկրի ինքնիշխանությունն է վսանգված: Նման զարգացման նշաններ կարելի է տեսնել Բալկաններ կատարած այցից հետո տուն վերադառնալիս **Երդողանի** հայտարարության մեջ, որտեղ Ալիեդի գլխի վերելից բռնելով Հայաս-

հանություններին, որը կարծես արձագանք զսնում է այդ տարածաշրջանում: Երդողանի «Մեկ ազգ-երկու դեռություն» բանաձեղը լուրջ մեռաբեր է նաեւ Կենտրոնական Ասիան:

Աֆղանստանում Թուրքիան կարիք չունի «մադրասաներ» հիմնելու, որդեսգի կրոնը որդես զենք օգտագործի: Թալիբները Երդողանի հեռ նույն հարթության վրա են: Վերջինս խոսովանել է. «Մենք միեւնույն հավասն ենք դավանում»: Սսամբուլի «Այա (Հաջիա) Սոֆյա» մզկիթի նախկին գլխավոր իմամ **Սեհմեթ Բոյնուկալիդը** գովաբանելով թալիբներին ասել է. «Թող Ալլահը օգնի մրանց և հնարավորություն ընձեռի երկիրը ձեռնարկությանը և արդարությանը իշխելու»: Այդ արդարությունը, իհարկե, գործադրելու է Շարիայի օրենքներով, որտեղ գլխատումները, անդամահատությունները, կանանց սրկացումները, սեռական խեղումներն ու ֆարկոծելով մահվան դատարանումները արդարացված են:

Թուրքիան առաջին երկիրն էր, որ նախաձեռնեց բանակցել թալիբների հեռ: Նախագահ Երդողանը գովեց թալիբների «ռեֆորմիսական մոտեցումը»:

Աֆղանստանի իշխանության սաղալումից առաջ Վաշինգտոնը Թուրքիային էր հանձնարարել սսանձնել «Քաբուլի օղակայանի օղերացիան»: Բայց Թուրքիան, ՆԱՏՕ-ի դառնակցների հեռ զուգահեռ, ետ ֆառեց իր գորբերը և այժմ ավելի աստիճան վերադարձավ իր լեզվական ընդ-

տարբեր չի լինելու: Դրանք լինելու են «օկուպացիոն զորբեր»: Սակայն աշխարհառազմավարական հեռանմանքը առավել վսանգավոր են լինելու տարածաշրջանի երկրների համար: Թուրքիան ռազմականորեն ցրջափակելու է Հայաստանին ու Իրանին և ֆաղափական տեսակետից ավելի է մոտիկանալու Կենտրոնական Ասիայի երկրների հեռ, սղառնալով Չինաստանի և Ռուսաստանի աստիճանը:

Աֆղանստանն արդեն անկայունություն առաջացրել է Կենտրոնական Ասիայում, հատկապես Տաջիկստանում, որ Հայաստանի դառնակցն է ՀԱՊԿ-ի շրջանակներում: Այժմ այդ սղառնալիքը ավելի է ուժեղանալու, երբ Թուրքիան ամրադնդի իր ռազմական ներկայությունը Աֆղանստանում:

Հայաստանը լուրջ սսանձնելու է ՀԱՊԿ-ի ղեկավարումը, որ փոփոխակիրեն է իրականաց-

վում, և առաջինն է լինելու Կենտրոնական Ասիայում թուրքական նկրումների բեռը կրողը:

Մինչ Թուրքիան որոշակի համաձայնությունների է գալիս Ռուսաստանի հեռ թե՛ կենտրոնի հարցերը լուծելուց, այն չի թափցնում, որ կարող է Ռուսաստանը զարգացնելու գործի դնելով 25 միլիոն մահմեդականներին: Միաժամանակ նա զինում է Ուկրաինային բայրաֆար ԱԹՍ-երով, որդեսգի Դրինը հեռ վերցնի:

Արեւմուտքին ինտեգրվելու և իր կարելու դերակատարությունը աղառնելու համար նա չի խուսափելու անկայունություններ առաջացնելուց նաեւ Ռուսաստանի հարավային սահմաններում: Դրանց ի զարգացնելու Ռուսաստանը կարող է իր ռազմական ուժերը կենտրոնացնել այդ շրջաններում՝ անդառաջան թողնելով Կովկասը, որտեղ Հայաստանն արդեն զսնվում է օրհասական վիճակում:

Թուրքիայի էֆալանսիոնիսական նկրումները նախ Պակիստանի և Մալայզիայի հեռ «կանուրցներ կարդեց»: Այդ էր դասճանը, որ Պակիստանի օղուժը միացավ Թուրքիային և անկախ ջիհադիստներին Ղարաբաղի դեմ մղված 44-օրյա զարգացման ժամանակ: Այդ զարգացմանը դնդարեց Թուրքիայի հարաբերությունները Ադրբեջանի հեռ և իր ներկայությունը՝ Կովկասում: Հաջորդ «ընդարձակումը» լինելու է Աֆղանստանը, Մալայզիան և Ադրբեջանը իր հովանու տակ վերցնելը: Այդպիսով հեռավոր լուրջ են երկրներ, որոնք բոլորովին կարող չունեն Հայաստանի հեռ, դառնալու են, ինքնաբերաբար, Հայաստանի թեռնամիները: Անկարան առաջնորդն է դառնալու իսլամական մի դառնության, որի կազմում լինելու են Պակիստանը, Քաբուլը, Աֆղանստանը, Մալայզիան և Ադրբեջանը: Դրանք մարտահրավեր են նեցելու միաժամանակ և ՆԱՏՕ-ին, և ՀԱՊԿ-ին, իսկ արանքում «ֆամելու» են Հայաստանին: Մեզանից ոմանք, ովքեր հավասացած էին, թե Աֆղանստանը հեռավոր մի երկիր է, և այնտեղի դեղբերը մեզ չեն վերաբերում, լուրջ գիտակցելու են, թե ինչքան մոտ է այդ երկիրը Հայաստանին:

Մեզ. քարզմ. ՎԱՊՈՒ ԾՈՒՆԿՅԱԼԸ (The Armenian Mirror-Spectator)

ՍԵՎԱԿ ՎԱՐՂՈՒՄՅԱՆ

Հայասանը դասրա՞ս է «խաղաղության դայմանագրի»

«Ազգ»ում առաջին անգամն է հրատարակվում այս անունը՝ **Սեւակ Վրոյրի Վարդունյան**: Ծննդով Լոռու մարզից է՝ Ախթալայից: Լրագրության մեջ առաջին ֆայլերը ուսանող ժամանակ է արել՝ 2010-ին՝ թղթակցելով «Եթեր» շաբաթաթերթին, այնուհետ՝ «Առավոտ» օրաթերթին: Միջնակարգ կրթությունը Ախթալայի թիվ 1 դպրոցում է ստացել, որն ավարտելուց հետո ընդունվել է Երեւանի Պետական համալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետ: Բակալավրիատը գերազանց ավարտելուց հետո ընդունվել է նույն ֆակուլտետի մագիստրատուրան, այն նույնպես ավարտել գերազանցությամբ: Առաջին է «Հայոց Առաջին» եւ «Իրատես» թերթերում, 24News.am ու այլ կայքերում: Շուրջ 6 տարի խորհրդարանի աշխատակցներն է լուսաբանում: Արցախյան վերջին դասերը ժամանակ մասնագիտական դասակարգումները կատարելիս բեկորային վեր է ստացել:

Նիկոլ Փաշինյանի վերընթաց կառավարության ծրագիրը ոչ միայն սեփական թիմի ու համախոհների, այլև Թուրքիայի նախագահ **Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի** համար է ընդունելի ու դրվասանի արժանի: Օրեր Թուրքիայի նախագահը հարկ է համարել գնահատական սալ Փաշինյանի կաբինետի ծրագրային դրույթներին ու եւս մեկ անգամ հիշեցնել՝ Հայաստանը դեռ է գնա հարեւան-

ների հետ խաղաղ ադրելու ճանադարով: «Անկարան դասրաս է ասիճանաբար կարգավորել հարաբերությունները Հայաստանի հետ: Նույն դիրքորոշումն ունի նաեւ Ադրբեջանը, որը Հայաստանին առաջարկում է խաղաղության համաձայնագիր կնքել՝ միմյանց տարածքային անբողջականության եւ ինքնիշխանության ճանաչման հիման վրա»,- ընդգծել էր Էրդողանը:

Թեեւ Հայաստանի իշխանությունը վստահեցնում է, թե խաղաղության դայմանագրի մասին որեւէ խոսակցություն, մնաւորում ու երկխոսություն չկա, բայց դրա մասին խոսակցությունները կարմիր թելի նման անցնում են բարձրագույն ղեկավարության հայտարարություններում: Օրերս խորհրդարանական «Քաղաքացիական դայմանագիր» կուսակցության դասգամավորներից **Մարիա Կարապետյանը**, անդրադառնալով Թուրքիայի նախագահի վերոնշյալ հայտարարությանը, ասել էր, թե Էրդողանի ասածներն իր համար դրական իմաստով ընկալելի են: Դեռ մինչեւ դասերազմը, հիշեցնենք, **Նիկոլ Փաշինյանն** էլ ասում էր, թե Արցախյան հարցի լուծումը դեռ է բխի Հայաստանի, Արցախի ու Ադրբեջանի ժողովուրդների ցանկերից: Պատերազմը, սակայն, ցույց տվեց, որ, ի տարբերություն Փաշինյանի, Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը բնավ էլ այդպես չի մտածում:

Մինչ մեր իշխանավորները հերքում են, թե մտերի ծայրով անգամ խաղաղու-

թյան դայմանագրի մասին չեն մտածել, ռուսական կողմը տրամադրությունն է շուտափութ: Օրերս ռուսական հեռուստատեսությանը մեկը հենց այդ՝ հայերի ու ադրբեջանցիների՝ իրար կողմի հաց ու խաղաղ ադրելու մասին ռեպորտաժ էր տարածել: Տեսանյութի հիմնական ասելիքն այն էր, որ հարեւան ժողովուրդները կարող են ադրել առանց կռիվ-դավի: Հարցվածներն անգամ օրինակ էին բերում, թե ինչպես են խորհրդային տարիներին փոխադարձ այցեր կատարել ու բարեկամության փառաշոններ կազմակերպել: 44-օրյա դասերազմի արհավիրքը, հարգարար զոհերի ու վիրավորների, հարյուրավոր անհետ կորածների աղետը

տեսնելով՝ հնարավոր է, թե՞ ոչ ադրբեջանցիների կամ թուրքերի հետ խաղաղ, հաց ադրել, հարեւանություն անել: Պատասխանը լավագույնս սվել է **Հրան Մաթեոսյանը**. «Բա հազար տարի ադրել թեմանուր հետ ու չհասկանա՞ս, որ եզ մորթելու է»: Ու մինչ մեմք, տեսածից ու ադրածից դասեր չհաղելով, ցարունակում ենք «հուն-հուն հունամիզ» խաղաղ, Ադրբեջանի նախագահն իր օրակարգն է թելադրում՝ խաղաղության դայմանագրի կնքելուն իմն էլ է համաձայն, եթե Հայաստանը ճանաչի Ադրբեջանի տարածքային անբողջականությունը:

Իշխանությունն այժմ էլ Աժ ցանկապատն է ցանկանում բարձրացնել

Ազգային ժողովում դեռական դասերազմի ծառայության ու ուսիկանական աննախադեղ թվով ուժեր կենտրոնացնելը, դարգվում է, իշխանությանը չի բավարարում: Խորհրդարանի աշխատակցները լուսաբանող լրագրողների տեղաշարժը սահամանափակելուց, անվտանգության նոր վարկական մակելուց ու դասերազմեր դնելուց հետո, Ազգային ժողովի ղեկավարությունը մտադիր է նաեւ խորհրդարանը ցանկադասող դասերազմեր բարձրացնել: Մեր տեղեկություններով՝ Աժ աշխատակազմը Դեմիրճյան փողոցի հասկածի ցանկադասն է ցանկանում բարձրացնել: Դա անելու համար սակայն նախ դեռ է կրթության, գիտության, մակույթի ու սդորսի նախարարության թույլտվությունն ունենալ, քանի որ Աժ շենքը հուշարձան է:

44-օրյա դասերազմից հետո ժողովրդական ցասման արժանացածները, ըստ երեւոյթին, վախը սրնեւում են ադրում: Աժ նախկին նախագահ Արարատ Միրզոյանի ծեծի դեմքը բոլորի աչքի առջեւ է, հետեւաբար մտածում են հնարավոր բոլոր ձեւերով ադրահովազրվելու մասին: Սակայն հարց է առաջնում՝ ինչի՞ց է զգուշանում կամ վախենում իշխանությունը: Պատրության մասին հայտարարությունից առավել վասթար էլ ի՞նչ է մեզ սդասվում, որ Փաշինյանն ու թիմակիցները մարդկանց դասասանի չարժանանալու համար հնարավոր բոլոր ձեւերով անջրդեմվում են նրանցից:

ՍԵՎԱԿ ՎԱՐՂՈՒՄՅԱՆ

ՆԱԻՐ ՅԱՆ Մովորական սադիզմ Պրոֆեսոր Արմեն Զարչյանի առողջական վիճակը կադանափայրում վասթարացել է

«Իզմիրյան» ԲԿ նախկին սնօրեն, «Հայաստան» խմբակցության դասգամավոր Արմեն Զարչյանին զրավի դիմաց ազատ արձակելու որոշման դեմ դասախազության բողոքը բավարարել էր, եւ բժիշկն օգոստոսի 23-ից զսմվում էր «Վարդաշեն» ԶԿ-ում: Բժեկի առողջական վիճակն օգոստոսի 30-ին վասթարացել է, նրան տեղափոխել են ֆաղափաղական հիվանդանոց՝ «Նոր-Մարա» բժեկական կենտրոն: Փաստաբան, «Հայաստան» խմբակցության դասգամավոր **Արամ Վարդեանյանը** հայտնել է, որ նման դայմաններում դեռ է Զարչյանի խափանման միջոցի հարցով անհատաղ դասական միտ հրավիրել: Հիշեցնենք, որ Արմեն Զարչյանին մեղադրանք է առաջադրվել՝ ՀՀ ԶՕ 154.2-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-դ կետի հասկանիշներով (ընտրողներին կատառք սալը, կատառք սանալը, ընտրությունների ժամանակ բարեգործության արգելի խախտումը կամ ընտրողի ազատ կամքի իրականացմանը խոչընդոտելը):

Արմեն Զարչյանի փաստաբան **Էրիկ Ալեքսանյանն** օգոստոսի 31-ին հանդես եկավ հայտարարությամբ՝ մեղելով.«Պրոֆեսորը հեկրծուկային ցրանի տեղող բնույթի ցավերի դասճառով 2021 թվականի օգոստոսի 24-ին տեղափոխվել է հիվանդանոց եւ նրա նկատմամբ կատարվել են բժեկական բազմաթիվ միջամտություններ: Ավելին՝ հենց 24.08.2021 թվականին դրոֆեսորը տարել է սրամականի սուր ինֆարկտ, որը զարգացել է դեռ փրեկատարողական հիմնարկում: Բացի այդ, Ա.Զարչյանի մոտ ախտորոշվել է նաեւ զարկերակային հիպերտոնիա III ասիճանի (կրիզիսային ընթացք): Սրային անբավարարություն II ֆ: Ծանր ցափարային դիաբետ սիդ 2՝ ինսուլին կախյալ: Խրոնիկ երկամային անբավարարություն»:

Փաստաբանն էղիկրիզն ստացել է եւ տեղեմբերի 1-ին մոտազրել դասարան՝ մեկ անգամ եւս միջնորդելու հրատաղ դասական միտ հրավիրելու եւ դրոֆեսորին զրավով ազատ արձակելու հարցը փնտրելու վերաբերյալ, որովհետեւ, ինչ-

դեմ նա է հավաստացնում, Ա.Զարչյանին նման դայմաններում կալանի սակ տաիելը չի բխում անճանական ազատության իրավունքի բուն էությունից եւ իր մեջ դարունակում է խոտանգման տարրեր: Ազատամարտիկ, ռազմական բժիշկ **Տարն Տոնոյանն** իր վրդովմունքն է հայտնել սրամականի կաթված ստացած Զարչյանի նկատմամբ իրավադասիների անդրդվելի վերաբերմունքի հանդեղ. «Թեեւ իրավաբան չեմ, բայց իրավական տեսանկյունից Արմեն Զարչյանի նկատմամբ այս դասիին ընտրված խափանման միջոց կալանի փոտրոգիություն, վրեժխնդրություն է այս իշխանության կողմից, քանի որ որեւէ կերղ այլեւս չի կարող դարուն Զարչյանն ազղել փնունության ընթացքի վրա, եւ իրեն կալանավորելու իմաստն անհասկանալի է»: Նա դիմել է իշխանություններին. «Մի փոքր բարոյական եղեփ, մարղկային մոտեցում դրետորենք: Սա այդ տարբերակը չէ: Այդ ի՞նչ հանցագործ է, որ դեռ է կալանվ կիրառվի: Ծիծաղելի է»: Աժ «Հայաստան» խմբակցության դասգամավոր **Լիլիթ Պալսյանը** եւս հրատարակավ բողոքի ձայնն է բարձրացրել՝ ասելով.«Այն ֆաղափական հացվեհարդարը, որ իրականացվում է Արմեն Զարչյանի նկատմամբ, եւս մեկ անգամ ադրացուցում է, որ ՀՀ իրավական համակարգը անբողջությամբ ծառայում է Նիկոլ Փաշինյանի ֆաղափական թելադրանքին եւ ուղղորդումներին: Սա մեզ համար նորություն չէ. չէ՞ որ Փաշինյանն իր վարչադեռական ճանադարիը սկսեց դասարանների բռնաճնտունով, նաեւ հայտարարելով, թե ով է այն դասավորը, որ կհամարձակվի իր կամքը չկատարել: Հայաստանը զնալով թաղվում է իրավական կամայականության ճիրաններում»:

- Արցախի 30-ամյակը նույն ենք բռնությունն այլ կարգավիճակում: Հայկական երկրորդ հանրապետությունն այժմ նաև ռուս խաղաղադաշտի հսկողությանն է հանձնվել: Ի՞նչ ունենք այժմ Արցախում, ի՞նչ գնահատական կստանա:

- Թուրքիայի ակնհայտ օժանդակությամբ եւ ահաբեկիչների ներգրավմամբ՝ Ադրբեջանը ռազմական հաջողության հասավ անցած տարվա սեպտեմբերին արցախահայության դեմ սանձազերծած 44-օրյա թափառանքով: Նոյեմբերի 9-ի՝ հրադադարի հաստատման մասին հայտնի եռակողմ հայտարարությունից հետո իսկապես ունենք մեր իրավիճակ՝ արցախահայության ֆիզիկական անվտանգության ապահովման նպատակով Արցախում սեղակայվել են ռուս խաղաղադաշտի զորքեր: Դրան զուգահեռ, վերջին քառասուն օրում ֆինանսավորված ծավալվեց, եւ եւս մեկ անգամ վերահաստատվեց Արցախում Պաշտպանության բանակի ղեկավարության անհրաժեշտությունը: Այսօր, կարգավիճակի հարցը շարունակում է մնալ օրակարգում, որքան էլ Ադրբեջանը ժխտի դա: Թե՛ հայկական կողմերը եւ թե՛ ԵԱՀԿ ՄԽ միջնորդ երկրների ներկայացուցիչները փաստում են համադարձակ ֆաղափական լուծման անհրաժեշտությունը՝ ազգերի ինֆորմացիան իրավունքի հիման վրա կարգավիճակի հստակ սահմանմամբ: Բարդ իրավիճակում ենք դիմավորում Արցախի 30-ամյակը: Չնայած կրած ռազմական անհաջողությանը՝ այսօր արցախահայությունը շարունակում է ապրել եւ առաջ է անցնում Արցախում, եւ դա մեր բազմաթիվ նահատակների զոհերի նվիրումն է: անձնագրի հարցում շարունակում է:

- Ադրբեջանը բոլոր ժամանակահատվածներում է հայտարարում, որ Արցախում հարց զոյություն չունի, այն Ադրբեջանի մի մասն է, որտեղ զորքերը հայտն են ապրում: Արցախի կարգավիճակի հարցի ամենաբարձր լուծումը ո՞րը կլինի ու ինչպե՞ս:

- Այլեւս, իհարկե, խեղաթյուրում է իրականությունը: Նա իրեն ներկայացնում է որդես ադրբեջանցի ժողովրդին «բաղձալի» հաղթանակ բերած միակ ղեկավար եւ ժխտում կարգավիճակի հարցի զոյությունը: Բայց իրավիճակն այլ է: Թե՛ 2020-ի դեկտեմբերի եւ թե՛ 2021-ի ապրիլի՝ ԵԱՀԿ ՄԽ համաձայնագրի համաձայնագրի հայտարարությունում հստակ արձանագրվում է, որ կա ֆաղափական համադարձակ լուծման անհրաժեշտ-

«Բախում Երեւանին սղառնում է «խաղաղության ղայմանագրով»

«Ազգ»ի գրուցակիցն է Ազգային ժողովի նախկին պատգամավոր, ադրբեջանագետ ՏԱԹ ԵՎԻԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆԸ

թյուն՝ արդեն հայտնի տարրերի եւ սկզբունքների հիման վրա: Կարգավիճակի հարցը ղեկ է լուծվի ազգերի ինֆորմացիան իրավունքի հիման վրա: Բնական է, որ յուրաքանչյուր հայի համար երանելի է մի օր տեսնել Հայաստանի հեռ միավորված Արցախ, քանի որ 88-ի ցարժումը հենց միավորման նպատակ էր հետադիմումը:

- Ադրբեջանը մի կողմից վերազինում է իր բանակը, մյուս կողմից՝ հայտարարում, որ Արցախը սեփական բանակ չի ունենա: Գիտե՞մ նաև՝ Շուշիի գյուղերից հանվել են Պաշտպանության բանակի ուժերը: Ինչո՞ւ:

- Պաշտպանության բանակը ղեկավարվելու է՝ չնայած դա կանխելու՝ Ադրբեջանի փորձերին: Ադրբեջանը վերազինվում է մի քանի նպատակներով: Նախ՝ որովհետեւ մեծ ախորժակ ունի նաև ՀՀ միջազգայնորեն ճանաչված տարածքների նկատմամբ եւ դա բնավ էլ չի թաքցնում, իսկ Արցախի առումով Ադրբեջանը նպատակ ունի մի օր «ազատվել» ռուս խաղաղադաշտի ներկայությունից ու «մաքել» Արցախը հայերից: Ըստ ժողովրդագրության, որի վառ օրինակը Նախիջեւանի հայաթափումն

է: Փորձել արգելել Արցախում բնակվող հայերին՝ ունենալ սեփական ղաշտանակակ ուժեր՝ նշանակում է հիմք նախադրելու հետագայում այնտեղ ապրող հայերին իրենց հայրենիքում ապրելու իրավունքից զրկելու համար:

- Ինչո՞ւ է կոնահատի մեր դիվանագիտական կորուստի աշխատանքը՝ Արցախի կարգավիճակի հեռ կառաված որոշակի արդյունքներ գրանցելու համար: Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը Սյունիքի մարզի գյուղերը հիշատակելիս, օրինակ, ադրբեջանական սեղանումներ է կիրառում, դա արդյո՞ք չի վնասում մեզ:

- ԱԳՆ ղեկավարը մեր է նշանակվել, հույս ունեն, որ մտաբանակ մախարաղը կհաջողի, եւ մենք կտեսնենք ջանքերի ակտիվացում մեր ղեկավար շահերի համար կենսական նշանակություն ունեցող մի քանի ուղղություններով: Ինչ վերաբերում է ադրբեջանական սեղանումների օգտագործմանը, ապա ես չգիտեմ, թե դա ինչ նպատակ էր հետադիմում, ուստի կզժվարանամ մեկնաբանել, ինձ համար դա հասկանալի չէ: Այդուհանդերձ, ես ունեմ ոչ անհիմն մտախոսություն, որ մենք Ադրբեջանից եկող իրական սղառնալիները, Ալիեւի հեռա-

հար նպատակները եւ հարեւան երկրում առկա հակահայկական սրամադրությունները հստակ չենք գիտակցում:

- Սեւ լճի, Երասխի, Գեղարքունիքի ուղղություններով թշնամի շարունակում է սարահանքերի դիմել: Ի՞նչ նպատակ է հետադիմում հենց այդ տարածքների ուղղությամբ լարվածության մեծացումը: Կրակոցներ են լինում նաև Արցախում: Ի՞նչ են սրանով ուզում ասել հակառակորդները:

- Ադրբեջանը թե՛ կարճաժամկետ եւ թե՛ երկարաժամկետ առումով մի քանի նպատակ է իր առջեւ դրել: Փաստացի, սեղծելով մեր խնդիրներ, Բախում ցանկանում է մոռացության մատնել եւ հեռից ղլան մղել օրակարգային մյուս հարցերը՝ փորձելով ձեռք բերել նաև բանակցային մի լծակներ: Այսօր կոչված՝ «Չանգեզուրի միջանցքը» Բախի օրակարգում է եւ սանում է Անկարայի լիակատար աջակցությունը: Հստակ է, որ Ադրբեջանը շարունակելու է իր թշնամական ֆաղափականությունը թե՛ մեր ղեկավարների եւ թե՛ հայ ժողովրդի դեմ: Դրա մասին են փաստում Ալիեւի ելույթներն ու սարհիչ գործողությունները: Բախում սղառնում է Երեւանին «խաղաղության ղայմանագրով»՝ դրանով փորձել առհավեռ փակել Արցախի հիմնահարցը. դա մեզ համար անընդունելի է:

- Ռուս խաղաղադաշտի Արցախում 5 տարով են՝ ղստ ղայմանագրի: Ի՞նչ կարող է լինել այդ ղայմանագրից հետո:

- Ենթադրում են՝ ժամկետի երկարաձգում, դա բխում է Երեւանի եւ Մոսկվայի շահերից, սակայն Բախում դեմ է դրան եւ արդեն ֆայլեր է ձեռնարկում՝ փորձելով աղալեգիսիմացնել ռուս խաղաղադաշտի ներկայությունն Արցախում: Անհայտ է՝ եթե մանդատը չեղարածվի եւ չունենանք կարգավիճակի հարցի լուծում, ապա արցախահայության ֆիզիկական զոյությունը դրվում է հարցականի սակ: Այդ իրավիճակից խուսափելու համար ղեկ է աշխատանք սանել մի քանի ուղղություններով:

Տարգազուրյոց՝ ՍԵՎԿ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԸ

Արցախը եղել է ու ղեկ է արունակի մնալ համայն հայության ազգային գաղափարն ու երազանքը

րագույն ղեկավարությունը, արցախահայությունն օրն ամփոփում էր ուրախ տոնակատարություններով: Այսօր, սակայն, ոչ

տոնակատարության սիրս կա, ոչ էլ ՀՀ բարձրագույն ղեկավարությունն է Արցախ մեկնել: Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը,

«գարմանալի» զուգահեռությամբ, հենց այս օրերին կարճաժամկետ արձակուրդի մեջ է: Նոյեմբերի 9-ի հայտարարությունից հետո, ի դեմ, Նիկոլ Փաշինյանը որեւէ անգամ Արցախ չի այցելել:

Արցախյան երրորդ ղաշտազմից հետո հանում հայրենիքի ղնկած հազարավոր ֆաղադրիների հիշատակը հարգելու ղախանջով՝ ղարսավոր ենք վերլուծել ղաշտազմը, դասեր ֆաղել դրանից ու արդար գնահատականներ տալ մի արք չափազանց կարեւոր հիմնախնդիրների, որոնց լուծման գործում ազգային ֆաղափական միջոց սխալվելու ոչ իրավունք, ոչ էլ հնարավորություն ունի: ղարսություններից, անխոս, որեւէ մեկը աղախովազրված չէ, սարսափելին ու ղեկության համար վսանգ ներկայացնող դրանից դասեր չհաղելն է: Արցախը եղել է ու ղեկ է արունակի մնալ համայն հայության ազգային գաղափարն ու երազանքը, իսկ այդ երազանքը մյուսակատարացնելու համար ղեկ է դարարել միայն մեղադրելու ֆայլայիչ մոլուցից ու մեծագույն մփրումով՝ փորհից միջեւ մեծ, լծվել Արցախը հզորացնելու կենսական նշանակության գործին:

ՍԵՎԿ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԸ

Ամենավառ երազում անգամ չէինք կարող ղատկերացնել, որ Արցախի Հանրապետության 30-ամյակը գլխիկոր ու ցավը սրնեւումս կսոնեւնք: «Տոնել» բառը, չնայած, չափազանց ճոխ ու խոխոս է հնչում՝ 44-օրյա ղաշտազմի հազարավոր զոհերի, վիրավորների, անհեռ կորածների ու սնից-սեղից զրկված արցախահայության ֆոնին:

1991-ի սեպտեմբերի 2-ին ժողովրդական ղաշտազմավորների Լեռնային ղարաբաղի մարզային եւ Շահումյանի քաղաքային խորհուրդների համաշտել նսաքաղանք էր հռչակել Լեռնային ղարաբաղի Հանրապետությունը: Արցախահայության ազատ կամարսահայտումը սակայն խաթարվեց մի քանի օր անց՝ սեպտեմբերի 25-ին, երբ Շուշիից առաջին անգամ «Ալազան» ղոխի հրթիռներով ղմբակոծվեց Սեփանակեթը: 4-ամյա ղաշտազմի հաղթական դափնին հայկական կողմին էր՝ ղեկական հստակ սահմաններ ու ղաշտանակական բանակ ունեցող Արցախի Հանրապետության ձեւավորմամբ:

Բոլորովին այլ՝ սեաիրս ու գլխիկոր Արցախ եւ մտումներ ունեւնք 44-օրյա ղաշտազմից հետո: Ամեն տարի սեպտեմբերի 2-ին Սեփանակեթի Վերածննդի հրաղարակում ղաշտոնական արարողություններից հետո, որին ղարսաղիր մասնակցում էին ՀՀ եւ Արցախի բարձ-

ՆՈՐԱՅՐ ԱՂԱԼՅԱԼ

Գրող

«Ազգ» թարգմանական 2021 թ. օգոստոսի 26-ի համարում տպագրվել է անվանի գրական վերլուծաբանի եւ բանասերի այս վերադարձը խոսքը՝ ուղղված ընթերցողին: Սա ինքնամոտիվացում է եւ ունի մտախառնողական բնաբան. «Կառառակեր էլիոթն ու կիսագրագետ Ռիկկեն / Որոշեցին, որ լիտի հայ լուրագրի փրկեն»: Արդեն իսկ այս բնաբանն ընթերցողիս հուշում է, որ հոդվածում շուտով հանդիպելու են հայոց բանաստեղծության «փրկիչներին», որոնք ոչ մի եզր ու եզրագիծ չունեն 20-րդ դարի երկու մեծերի հետ, նրանց անունն են դարձրել իրենց ուսադիր, հավասարակ, թե մեմ «համառ-խարհային ազգ են»: Պարզվում է՝ թագավոր մերկ է, բայց մերկ թագավորն էլ թագավոր է, հետեւաբար, հարգելի Երվանդ, նրա գլխին երբեք չդրվեց թագ դնել եւ նրան թեկուզ մերկանդան, առո՛-փառո՛ մստեցնել ոսկեկուռ գահի: Զո ծանրակ-ժիռ, գրական բարձր չափանիշներ որդեգրած հետազոտություններում սա, իսկա-դես, հակամարտին է, վիրուս, արսա-հայտնած ֆանն եւ ավելի սարիներ առաջ: Եվ այժմ մեղայի ես գալիս այս մեկ-երկու մոլորության համար: Ես հիացա ֆո հա-մարձակ ազնվությամբ, որը ոչ միայն գրականությանն է վերաբերում, այլեւ մեր համակ բարոյա-հոգեբանական կյանքին, մեր մարդուն, չվախենամ ասել՝ մեր ամբողջ հասարակությանը, ֆանգի ավանդաբար ցարունակում ենք ոչ ֆիչ թվով մեծ-ժելի ավանդույթներ՝ լռելյայն ու անսար-բերությամբ: Զո ֆայլը հուշում է ինքնամո-տիվացում անհրաժեշտությունը ինձ եւ ցա-սերի թարգմանում: Այս դրահին ես չեմ հի-շում, թե մեր միջավայրից էլ ո՞վ է աղա-խարանք արել: Ցավով ւրսի՝ միայն դու: Եվ բավականին լավ ճանաչելով մեզ, չհա-վասա, թե հետեւողներ ես ունենալու...

Հայ թարգմանությունը, Լեոյից հետո, ըստ էության չի մոտեցել մեր երկրի ու ժողովրդի վերջին հարյուրամյակի ողբերգական ճակատագրին, լավագույն դեմքում կասարելով փաստացի որոշ արձա-նագրումներ, վախով թե զգուցավորու-

Արձագանք Երվանդ Տեր-Խաչատրյանի «Թուղթ մեղայական» հոդվածին

թյամբ թայմանավորված, գեր է մնացել խորհային ընդհանրացումներից, սղա-սարկել է մեկ ու միակ կուսակցության եւ ոչ ժողովրդի ցահերը, թեկուզ մեկ ոսֆոլ դուրս չի եկել «ժողովուրդների բարեկա-մության» արհեստական դաշտից, մեծավ մասամբ մնալով իբրեւ թասեհադաճ գիտություն: Չեմ ուզում այս գնահատա-կանը հասցնել թուր թարգմանումնե-րին. խոսքս ընդհանուր հայեցողյան մա-սին է, որտեղ հաճախ սկսվել են ազ-նիվն ու ճշմարիտը: Ահա հարյուր եւ ավե-լի սարիներ, առ այսօր, Ռուսաստան ու Թուրքիան հայ ժողովրդի արմատական երկրաբարձի վրա լողեր են խաղում: Մեր թարգմանությունը բարձրաձայն էլ է այդ աղետը: Շատ թվաք, կուլիսներից, բայց դեմ է իմանալ՝ կուլիսները բեմ չեն: Այս օրինակը թարգմանության սի-րույթում միակը չէ, դուր էլ հավանաբար ձեր կունենալ: Լեոյից հետո թարգմա-բաններից որեւէ մեկը, թեկուզ մի մարդ, հանուն ժողովրդի եւ գիտության զոջա-ցել է, աղաճախել է: Ոչ: Եվ ես կար-ծում եմ, եւ ոչ միայն ես, որ մեր նորա-գույն թարգմանությունը նորովի թեմ է գրվի, դեկավարվելով հին ու հայտնի մի չափա-նիշով, այն է՝ Պլատոնը (իմա Ռուսաս-տանը) բարեկամս է, բայց ավելի մեծ բա-րեկամս է ճշմարտությունը:

Մի դրահ էլ կանգնեմ գրական, ավելի սույզ գրականագիտության եւ գրական ֆննդաբանության դաշտում: ՀՀ ԳԱԱ-ի Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինս-տիտուտի հրատարակած երկու հասարակոր հասոր «Սովետահայ գրականության թարգմանություն» ունենք: Երկրորդ հասորում (1965 թ.) առանձին ընդարձակ գլուխնե-րով ներկայացված են Ավ. Իսահակյանը, Դ. Դեմիրճյանը, Հ. Շիրազը (լավ է): Եվ սրանց ցարում՝ Ն. Չարյան, Հրաչյա Զո-չար, որը Չարենցին համարել էր մի ֆար՝ ընկած հայ լուրագրի գարգացման ճա-նադարին, Վ. Անանյան (արդարացի է), Հ. Սահյան (միանգամայն արդար է), Ս.

Խանգաղյան (արդարացի), Գ. Էմին (մանանադես)... Հասորում մյուս գրողները սեղ են գտել միասնական շղթայում: Շատ հետաքրքիր է այս շղթան: Պար-ույր Սեւակը, որ արդեն «Անլուրի գան-գակասուն» ուներ եւ բազմաթիվ բա-նաստեղծություններ ու դրեմներ, ազգո-վին սիրված ու գնահատված մեծ դրեմ, որ շուտով լիտի գոհվել ավսո՞վարից, ինչդեռ Կանյուն, համառոտ հիշատակ-վում է, ուշադրություն, հարգելի ընթեր-ցող, Սարմենի, Անոս Գրաշու, Վահան Գրիգորյանի, Սամվել Գրիգորյանի, Ար-ժալի Դարբնու եւ այլոց կողմից, իբրեւ նրանց հավասար ու հավասարաճ: Գալի

Հունանիսար աղաբարձներում զգալի սխալներ ու բացթողումներ կան հայկա-կան մեծ հանրագիտարանում: Օրինակ, Նաիրի Չարյանին ավելի նշանակալից դեր է հասկացվում, քան մեր գրականու-թյան մեծանուն գրողներից Կոստան Չա-րյանին: Տասնամյակների թարգմանական մասնավոր կասարյալ ցփոթություն է: Հե-ռուսաալիսները չեն ելնում գրականու-թյան ու արվեստների արժեքայնության չափանիշներից: Մի օր Լեոն Հախվեր-դյանին հարցրի՝ Լեոն, սիրելիս, այսֆան սարի թատերագիտություն ես դասավան-դում, ֆանի՞ ուսանող է եկել-անցել ձեռ-ֆիլակով: Պատասխանեց՝ մի վաթսուն կլինի: Հետաքրքիր է ֆանի՞սը թատերա-գետ դարձան: Ասաց՝ ոչ մեկը: Այսօր հոդ-վածագիրների ճնշող մեծամասնու-թյունը լրագրողներ են, զոնե ժողովրդիս լինելին՝ թատեսախանսվություն զգալու մեր անսեր մնացած մշակույթի լավի ու վաշի հանդեմ:

Այո, դեմ է նորովի գրվի մեր ժողովրդի վերջին հարյուրամյա թարգմանությունը, մանանադես՝ նաեւ գրականագիտու-թյունը: Պիտի բացվեն թե մեկի եւ թե մյուսի փակ դռները, որ տեսնենք ի՞նչ կա ներսում, իրականում ի՞նչ է եղել, որ այլեւս չկրկնվի մեր աղաճ ֆաշիզմը՝ Յեղատաղանության եւ 1937 թվականի ա-

հեղ խորհրդադասկերներով: Վերջին սա-րիներս, բարեբախտաբար, այդ դռներն այս ու այնտեղ բացվում են անհասական ջանքերով, սակայն դա դեմ է դարձնել հասարակական լայն ու խոր գիտակցու-թյուն:

Եվ այսպես խորացրեմ, բազմադա-կեցիմ Պատմահոր «Ողբը» նորոյա ցա-սաղաբարձներում՝ գիտական, լուսավոր-չական, բարոյական, կրթական, կուսակ-ցական, մի կես բառով մեղայի չեկանք, չաղաճաբարեցիմ Աստու առջեւ, ցատես եղան ու մնում ենք անասված՝ լինելով ասվածային ազգ, բնություն ու երկիր:

«Ազգայն» հոդվածում Երվանդ Տեր-խաչատրյանը ինքնադատությամբ զուգա-հեռ նաեւ անդադառնում է իր ֆննդաբա-նիւն, բնականաբար՝ զայրալից ցե-սաղաբարձներով: Մի՞ զայրացիր, բարեկամ, ամեն ֆննդաբանություն նաեւ ֆննդաբա-նի մասին է եւ բունմեանգի դես ես է գա-լիս ու աղաճաբար նրան: Հաճախ այդպես է լինում: Այս առնչությամբ ես հիշեցի երկու օրինակ՝ Չարենցի ֆնն-դաբ Հրաչյա Զոչարին եւ «Սովետահայ գրականության թարգմանություն» հասորի հեղինակների եւ ոչ միայն նրանց վերա-բերումով Պարույր Սեւակի հանդեմ: Ընթերցողներից մերողություն եմ խնդում ինձից մեկ օրինակ բերելու համար. 1999-ին Լուս Անջելեսում լույս տեսավ իմ «Աղոթալիտիս» վեղը եւ ցա-կարձ ժամանակում Լուսի հայասառ թերթերը սասից ավելի ընդարձակ հայիոյախոսություններ տպագրեցին հե-ղինակիս մասին, վեղի ծավալից կրկնակի-եռակի ավել: Այն ժամանակ ես էլ զայրացա: Բայց հիմա ծիծաղում եմ: Վաս ու վայ ֆննդաբանությունը ոչ միայն ցավ է թարգմանում, այլեւ ծիծաղ է հարուցում: Արի, որդես «համաճախ-հային ազգի» թարգ ու հասարակ որդի, լիաթո՛ ծիծաղենք:

Կարեւոր է, որ ֆո հոդվածը հասարակա-կան կարեւոր բովանդակություն ունի:

Անհանգիստ մեր ժամանակների թոհու-րոհի մեջ այս ցարաթասկաբին համարյա աննկատ տեղի ունեցավ հայ թարգմանա-կան գրականության համար նշանակալի իրադարձություն՝ լույս տեսավ Մարինա Ցվետսեւի 80 բանաստեղծության հայե-րեն ժողովածուն՝ հիանալի բանաստեղ-ծուհի Ռուզան Հովասափյանի թարգ-մանությամբ: Սա այն դեմքն է, երբ եւ Ցվե-

Մարինա Ցվետսեւայի ժողովածուն՝ Ռուզան Հովասափյանի թարգմանությամբ

տեսայի բախսն է բերել՝ իր բանաստեղ-ծության խորը զգացող ու այդ խորը, թր-թիռը, մեղեդին հայկական ալգորիթմով հնչեցնող նույնֆան նուրբ, նույնֆան բառի ու զգացմունքի մեղեդին միաձուլող հայ բանաստեղծուհուն հանդիպելով, իսկ Ռուզանի բախսն էլ բերել է, որովհետեւ ա-մեն մեկին չէ վիճակված դիմել Ցվե-տեսեւային՝ վերադարձնելով նրան տղի ու դասկերի մեջ, բանաստեղծությամբ: Մա-նավանդ՝ Մարինա Ցվետսեւայի մի ցարձ ամենահայտնի բանաստեղծությունները հայկական հնչողությամբ են փոխադրել Հրաչյա Բեյլերյանը, Անահիտ Պարսա-մյանը, ուրիշներ, այդ սարբերակները հայ ընթերցողը հասցրել է սիրել, եւ հիմա դրանցից ցատեր նոր սարբերակով են ներ-կայանում: Ասեմք, որ Ցվետսեւա-Հովա-սափյան հանդիպումն, իրոք, ստացվել է, Ցվետսեւայի լուրագրի սիրահարներին , կարելի է ասել, իսկական նվեր է մասուց-վել՝ նրա խորը, մեղեդային, անդադափակ զգացումներով լի լուրագրի հայերեն հն-չողությամբ ընթերցանելու նոր առիթի ա-ռումով: Ցվետսեւի 80 բանաստեղծու-թյունները հայերեն սարբերակների կողմից կան նաեւ բնօրինակները ռուսերեն, իսկ այս հիանալի հրատարակությունը կայա-ցել է Հայաստանում գիտության եւ մշա-կույթի ռուսական կենտրոնի աջակցու-

թյամբ, որտեղ էլ ջերմ մթնոլորտում ցարա-թասկաբին կայացավ գրի ցնորհանդեսը: Գաղափարը սիրված ասումնոլ Հովա-Հովասափյանին է, գրի խմբագիրը թարգմանիչ խորեն Գասարյանն է:

Ասել այս բոլորը, նշանակում է ոչինչ չասել, եթե չգիտես Ռուզան Հովասա-փյան բանաստեղծուհուն: Նրա մասին ա-ռաջին անգամ իմացել եմ գրականագետ եւ բանաստեղծ Լեոն Սարգսյանից, որը սարիներ առաջ Ռուզանի առաջին գրի մասին հրատարակում էր բերել «Ազգ»՝ ռեկտրված, որ գրական աշխարհ նոր եւ իրանալի բանաստեղծուհու մուսքն է ա-վետում: Այդ օրվանից հետեւ եմ Ռուզան Հովասափյանի լուրագրային, որին ընթեր-ցողը որեւէ մեկի հետ չի ցփոթի երբեք այնֆան ինքնաշիտ, հիշվող ու գեղեցիկ են նրա բանաստեղծությունները: Դրանք թատերներ են, որտեղ երեք-չորս բառի մեջ զուցե զանգ մի ողջ կյանք, մի ողջ սեր, զգացմունքի մեղեդին ու մեղեդու զգա-ցական կողմը: Ու, իրոք, այդֆան խորը զգացող, բառի հոգին դեղող, բանաս-տեղծական թատերներն ու կյանքի դիմադրու-թյունը նույնակամանոլ բանաստեղծու-հու առնչությունը Ցվետսեւայի լուրագրա-յին դեմք է լինել հաջողված եւ վառ ժո-ղովածուն, որն ընթերցողին կարող է կս-րել նյութական աշխարհից:

Փոխանցենք նաեւ գրի առաջաբանի հեղինակ, բանասիրական գիտություննե-րի թեկնածու Թադեոս Թադեոսյանի գնահատականը, թե կարելի է ասել, որ ա-ռաջին անգամ Ռուզան Հովասափյանն է Ցվետսեւայի բանաստեղծական արվես-տում մարմնավորված ռուս դասական գրականության գլուխգործոցները ներդրել հայ ֆնարական մշակույթի գանձարա-նում:

Ահա ռուս բանաստեղծուհուց մեզ փո-խանցված մի թատեր.

Ձեր նուրբ բերանը-ողջը համբույր է...- եւ դա ամենն է- ես ոչինչ չունեմ: Նվաճող եմ ես, ոչ, նվաճում եմ Ռ՞վ եմ ես հիմա- Միա՞վ, ոչ, բյուր եմ.

Արդյո՞ սե՞ր է դա, թե՞ սֆանչացում, Նախադասա՞ն է, թե՞ գրչի ֆմայֆ, Հրեցակային ծեսով սառադա՞մք, Թե՞ ըստ կոչումի հորինվածք շինծու...

Հոգու սրտություն, աչքերի հմայֆ Գրչի մի ցարձում, ա՞յս , մեկ չէ՞ միթե՞ Ինչդեռ կկանչեն ցուրթերը երբ դեռ Ձեր նուրբ բերանը- համբույր է համակ:

ԿԱՐԵՆ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Իրանագետ

Ալմինի հիշատակին

բոլոր սարստեսակներով:

Իրանահայ արձակագիր ու վասակա-վոր ուսուցիչ Նազար Հափերյանն էլ Ալմինի մասին գրում է. «Ալմինը որդես իրանահայ բանաստեղծ՝ մինչ այժմ իր հրատարակած բանաստեղծությունների ժողովածուներով աղաչուցել է իր գործի ու ճաղանդի տոկոսները»:

Գրականագետ, դոկտոր Սամվել Մուրադյանը Ալմինի ու նրա ժողովրդային մասին գրել է. «Ինքնահաստատված իմաստալից ճանադարի անցած հասուն բանաստեղծ է Ալմինը, որը մեծ նդաս է բերել սփյուռքում հայադաստիարակության գործին...»

Ուղեւորներ ենք
Կյանքի զննարկի
Թե վստահանի
Ու թե աղաչող
Մոտիկ կանգառում
Ո՛վ միտի իջնի,
Ելնի միտի ո՛վ...

Իրանի հայերեն ռադիոստանդ ժամանակին հարցազրույց է վերցրել հայտնի գրողից, որից ներկայացնենք մի հատված:

Ալմինի խոսքով՝ «Ինչ որ հայերեն է գրվում, դա հայերեն է, անկախ աշխարհագրական դասանմանից, որ դա ստեղծվել է Թեհրանում կամ չհասնում էր այլ տեղում: Այդ առումով հայ գրականություն է, բայց եթե նկատենք ունենում էն աշխարհամասը, որտեղ էր գրականությունը ստեղծվել է, ինքնաբերաբար առաջանում է իրանահայ գրականություն, լիբանանահայ գրականություն, ֆրանսահայ գրականություն եւ այլն: Ինչու չէ՞ ունենա, իրականություն է սա, իրանահայ գրականություն, եւ անկեղծ ասեն, որ ժամանակին իրանահայ գրականությունը լիք էր գրվելով սփյուռքահայ գրականության մեջ: ...Հիմա վայրէջք ենք աղան, ամուսն, դա էլ ունի իր դասանմանը... Բայց ես միտ լավաբան եմ եղել իրանահայ գրականության նկատմամբ»:

նահայ գրականություն, եւ անկեղծ ասեն, որ ժամանակին իրանահայ գրականությունը լիք էր գրվելով սփյուռքահայ գրականության մեջ: ...Հիմա վայրէջք ենք աղան, ամուսն, դա էլ ունի իր դասանմանը... Բայց ես միտ լավաբան եմ եղել իրանահայ գրականության նկատմամբ»:

Վերոնշյալ հարցազրույցի ընթացքում անվանի գրողը, խոսելով իր հույսերի մասին, անդրադարձել է 1979 թ. Հայաստան կասարած առաջին այցին, որի ընթացքում հանդիպել է բանաստեղծներ Հովհաննես Շիրազին եւ Գեորգ Էմինին: Հանդիպումն Ալմինը համարում է իրանահայ գրականության, լիբանանահայ գրականություն, ֆրանսահայ գրականություն եւ այլն: Ինչու չէ՞ ունենա, իրականություն է սա, իրանահայ գրականություն, եւ անկեղծ ասեն, որ ժամանակին իրանահայ գրականությունը լիք էր գրվելով սփյուռքահայ գրականության մեջ: ...Հիմա վայրէջք ենք աղան, ամուսն, դա էլ ունի իր դասանմանը... Բայց ես միտ լավաբան եմ եղել իրանահայ գրականության նկատմամբ»:

Հայաստան մանակավարժների վերադարձումն ընդհանուր դասընթացներին մասնակցելու համար:

«Ես չեմ մոռանում իմ հանդիպումները եւ Էմինի, եւ Շիրազի հետ: Բավական տղամարդիկ էին: Պիտեմ, մեծ մարդկանց, երբ մարդ հանդիպում է, իր մեջ մի ինչ-որ բան է փոխվում: Ես մեծ մի ինչ-որ կրակ էր վառվում իմ մեջ եւ մարդկանց հանդիպելու համար: Պիտեմ, մեծ մարդկանցից չի լինում մեծ ազդեցություն չկրել: Օրինակ, չեմ մոռանա Շիրազին, որին առաջին անգամ առիթ ունեցա հանդիպել: Իրանահայ ուսուցչուհիների հետ էի, երբ գնացիմ իրենց տուն, ամուսնի սափ արեւին, ջուր խնդրեցիմ Շիրազից, վեր կացավ իմը գնաց խոսակցության ջուր բերեց եւ հենց իմն էլ լցնում էր բաժակները եւ իր ձեռքով սալիս ուսուցչուհիներին: Ես հիշեցի նրա Գյումրիում ջուր ծախելը: Իսկ Գեորգ Էմինի հետ լիք էր մեծ տղամարդկանցից ունենա: Մեծ հետաքրքրություն էր ցույց տալիս իրանահայ գաղութի մասին, նրա խնդիրներով էր հետաքրքրված»:

Ալմինը մոռանում է լույսերի մեջ եւ իր իմաստուն խոսքով խորհրդանշում լույսը:

...Գիտե՞ր՞ ինչպե՞ս կարողանա՞նք երգել, Մոնր իր կյանքի վերջերս եր ասում, Նա իր փետուրն գրիչը վերցրել Ու մեծ դաշիկ խենթ՝ գալիս էր, հասնում ...

➔ Ի դեպ, նշենք, որ ռուս դարձրողների կասարողական փայլուն ձիրքերը ուրիշ էլ բարի նախանձ էին հարուցում, այդուհանդերձ, հանուն արդարության նկատմամբ, որ հայ դարձրողներից ունենում միայն՝ սեփականաբար եւ արվեստի այդ սեսակի հանդեպ իրենց բացառությամբ ու ընթերցումներով բնավ չեն զիջում հյուսիսից գործընկերներին...

Նոր միտումներ՝ բեմում եւ բեմից դուրս

Ի մի բերելով հայ եւ ռուս դարձրողների բեմադրությունները՝ կարելի է նկատել դրանցում առկա այլ ընդհանրություններ եւ: Քսանմեկերորդ դարի երիտասարդությունը դարձրել է հանուն համաշխարհայինացվող աշխարհի՝ մարդկությանը նեսած մարտահրավերները, որոնցից առաջնայինը մարդկային հաղորդակցության խնդիրն է: Վալերի Կաստարովայի եւ Արման Բալմանովայի «Բաբելոնը», Անու Սարգսյանի «Կամի խափանում» խորեոգրաֆիկ կակաֆոնիան կամ «Օֆլայմի» հերոսները՝ նորագույն սեփականագրաներից մեծադեպ կախված զղան ու աղջիկը, դասկերում են մերօրյա մարդկային շփումների բարդություններն ու հակասականությունները: Իսկ հայ արվեստագետի համար մեր օրերում եւս, ցավով, արդիական է դառնում թեման (Վալերիա Կաստարովայի «Սեւ աղբի», Արա Ասատուրյանի եւ Արման Ջուլիայանի «#44»-ը). մնում է դարձյալ մարտնչել, որ մերում (եւ ոչ միայն) այլեւս երբեք չհանդարձանան այդ թեմային... Բեմադրությունների մի զգալի մասում էլ առկա էր բանավոր խոսքը, որը չթարգմանվելով՝ հաճախ ընթերցելու դժվարություններ էր հարուցում...

Տարիներ շարունակ դարձրողների բնագավառի մարդիկ իրավամբ մեզ են Երեւանում բեմադարի համադասարակաբար հարթակի բացառությամբ խնդիր:

Երեւանյան առաջին պարատուն-փառատուներ

լով երգարվեստի ներկայացուցիչներ, մեծադեպ ներկա էին բոլոր ներկայացուցումներին՝ առաջնորդելով ոչ միայն սանտերի դասարանային վերաբերմունքն ու դրական աուրան, այլեւ ասես ժողովրդի մեծապային կարեւոր միջոցառմանը արբեր բնագավառների ներկայացուցիչների ներկայության անհրաժեշտությունը: Ավելին, փառատունի կազմակերպիչներից Արման Բալմանովայանը չէր վարանում ներկայացումներից հետո հասակի փայտով մարտնչելու փայլեցնել բեմահարթակը... Սա մեզի փոփոխություն է, որից եւ սկիզբ են առնում աշխարհի բոլոր դրական փոփոխությունները:

Իհարկե, կային նաեւ կազմակերպչական թերություններ, որոնք անխուսափելի են, հոսակաղես ամենաառաջինի համար: Հուսամ, որ դրանցից դաս կառնեն կազմակերպիչները, որոնց բոլորի գործադրած ջանքերն, ի վերջո, սվեցին ցանկալի արդյունք՝ հետադարձաբար հայ հանրության թեկուզ մի փոքր մասին դարձնելով արվեստի տուն...

Փառատունը եզրափակվեց մեկ այլ հաճելի նորությամբ եւս. հանրությանը հրամցվեց հայկական մի նոր բեմը՝ «Տատն» խնդրի խմբիչը, որ դասարանային սարիներին ռեպրոդուկով Վարդենիսում սկսել էր արտադրել ֆրանսաբնակ, այժմ Հայաստանում հաստատված արվեստագետ եւ գործարար Արմեն Կարապետյանը: Նոր փառատուն, նոր անուններ, նոր ընդմեջ... նոր հույսեր:

Պարատունի շունչը

Վորոնեժի դարձրողներ Իգոր Պրոտսկոյը եւ Նիկոլայ Գավրիլինը ներկայացրին «Առոտ» բեմադրությունը (խորեոգրաֆը ճանաչված Պավել Գլուխովն է), որի ժամանակ նրանք շունչը ջուր էին խմում եւ բերաններից միմյանց վրա ցայտեցնում:

Կինոկասկեդայությանը բնորոշ այս հնարքը, թվում է, կաղ չունի բեմադարի հետ, սակայն զղաները դա անում էին այնքան բազմաձեւ, սաղրիչ, հուճորով, լույսակալ, սեփուլ, էմպատային... որ, թվում էր, կարունակելիմ հաճույքով դիտել, եթե նրանք մեկական շունչ էլ այդ կերպ դասարկեին... «Սամիթ» փառատունն ասի այդպիսին էր՝ երիտասարդական շունչով, բազմաձեւ, սաղրիչ... (եւս վերելում թվարկվածը): Ինչպես այս դարձրող-փառատունի կազմակերպիչներից Վաղին Կաստարովն է ասում. «Իմ երազանքն այն է, որ ողջ աշխարհն ասի՝ ուզում ենք, որ մեզ մոտ «Հայաստանի դեպ» լինի: Ու ես համոզված եմ, որ ամեն ինչ կհաջողվի»...

ԱՐԱՍ ՍԱՖԱՐՅԱԼ

Եվրասիական փորձագիտական ակումբի համակարգող, Բաղախական վերլուծաբան

Տայասանի ընտանիքները 2021 թ. առաջին կիսամյակում ԵԱՏՄ-ին մեր երկրի անդամակցության համատեքստում: (Մաս երկրորդ)

Պրոֆ. Ա.Թավադյանը կարծում է, որ վերածնված թեթև արդյունաբերությունը ունի ներուժ՝ դառնալու լուրջնոցիկ Տայասանի ընտանիքի աճը ապահովելու համար: Ենթադրվում է, որ սեփական և սրիկոսաժի արտադրանքի արտահանումը արձանագրելու է հետագա վերականգնողական աճ: Տայասանի առաջնահերթություններից մեկը ղեկավարվում է զարգացող արդյունաբերության ամրապնդման և աճի ապահովման գործը: Դա կարելի է, որովհետև ապահովում է զբաղվածության մակարդակի բարձրացումը:

Ներկրման դինամիկան համադրելի է արտահանման դինամիկային: Ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում ներկրումն աճել է 7,9%: Առեւտրական սալոնում ունի դրական դինամիկա: Ներկրման և արտահանման միջև տարբերությունը կրճատվել է: Սա կարելի է նշանակալից փոփոխություն համարել: Ներկրման և արտահանման տարբերությունը կրճատվել է 1,59 մլրդ դոլարից 1,5 մլրդ դոլարի: ԵԱՏՄ երկրներից արտահանումը աճել է 8,6% (\$778 մլն.-ից հասնելով 844 մլն.): Ռուսաստանյան դաշնությունից ներկրումն աճել է 8,9%: Տայասանի ներկրման հիմնական հոդվածը վառելիքն է, որի աճը կազմել է 12%: 2020թ. ներկրման բոլոր հոդվածները կրճատման միտում ունեին: Սրա դաժնամեծը կորոնավիրուսի համավարակն էր եւ ռազմական դրությունը, ինչպես նաև ղեկավարվող հետ հայկական սարսափի կրճատումը: Սակայն այժմ, ինչպես եւ արտահանման դեղմում, ներկրման դեղմում եւս գրանցվում է վերականգնողական աճ:

Յեւսափրական է, որ եթե 2017թ. դեղի Ռուսաստան արտահանման մեջ գերակշռում էին ակոհոլային եւ ոչ ակոհոլային խմիչքները, ապա արդեն 2018թ.-ին, այնուհետեւ 2019թ.-ին արտահանումը դարձավ ավելի դիվերսիֆիկացված, եւ այդ միտումը բարձրակարգ բնույթ ունի: Սա ղեկավարվող կերպով նույնպես ընդգծում է ԵԱՏՄ ընտանիքի կարեւորությունը Տայասանի համար: Եվրասիական փորձագիտական ակումբը համոզված է, որ կենսականորեն անհրաժեշտ է օգտագործել ԵԱՏՄ բոլոր հնարավորությունները դեղի Ռուսաստան ղեկավարվող արտադրանքի ծավալները անընդհատ մեծացնելու համար: Սա վերաբերում է նաև ԵԱՏՄ անդամ մյուս երկրներին:

Տայասանի մեծագույն սրահները արձանագրում են կրճատման դինամիկա: 2020թ. սրահներների հարաբերակցությունը ՀՆԱ-ին կազմում էր 10,5%: 2019թ. այդ համամասնությունը կազմում էր 11,2%: 2013թ. այդ ցուցանիշը կազմում էր 19,7%: Եվ դա առավելագույն ցուցանիշի սահման էր: 2020թ. աշխատանքային միջազգային եւ սրահներների ցուցանիշները անհրաժեշտ է լրջորեն ուսումնասիրել, հասկանալու համար մեր օրերի միտումները: Սա ուղղակի կապ ունի նաև բանակցության տեղափոխման գործընթացները հասկանալու տեսանկյունից:

2020թ. կորոնավիրուսի համավարակի եւ օդային հաղորդակցության ընդհատման հետ զբոսաշրջությունը Տայասանում արձանագրում է վերականգնողական աճ: 2021թ. երկրորդ եռամսյակում Տայասան է այցելել 153 հազար զբոսաշրջիկ, ինչը կազմում է նախկին համավարակը 2019թ. երկրորդ եռամսյակի 38%: Մեծ կանխատեսում ենք, որ կառա-

վարության եւ ոլորտի գործարարների համայնագրված եւ համատեք ջանքերի միջոցով 2-3 տարում հնարավոր է վերականգնել 2019թ. մակարդակը:

Տայասանի ընտանիքի աճի հնարավորությունները Ռուսաստանի հետ ռազմավարական դաշինքի արդյունքում

Պրոֆ. Ա.Թավադյանը համոզված է, որ մեր երկրի ընտանիքի մեջ ներդրումներն ավելացնելու համար անբավարար են լուրջ «ներդրել, խնդրել» կոչերը: Դա համար հարկ է լուծել մի ֆանի առանցքային հիմնախնդիրներ, որոնք բերում են սրտե:

Տայասանի բոլոր ծախսերը կազմակերպությունները փակ բաժնետիրական ընկերություններ են: Բաժնետերերի շուկայի փաստացի բացակայության դեպքում մասնատու է ապահովել ներդրումների աճ: Բացակայում են ներդրումների կողմնորոշիչները: Ծայրահեղորեն անհրաժեշտ է մշակել վարչական եւ խախտող միջոցներ փակ բաժնետիրական ընկերությունները բացի վերածելու համար:

Չարկ է ձեռնարկվում հարկային ֆաղափարությունը: Օրինակ՝ հարեւան Վրասանը, որն ունի Տայասանի ընտանիքի հետ համադրելի վիճակ, վարում է ներդրումները խախտող հարկային ֆաղափարություն: Այս վիճակը ղեկավարվում է անաչառ կերպով ուսումնասիրել, ապահովելու համար Տայասանի ընտանիքի ոլորտների գրավչությունը խոսք ու միջոցներ ներդրողների համար: Չարկ է, օրինակ, վերաձեռնվող իրավունքի արտահանման հետ կապված հարկային համակարգը:

Նկատելի ունենալով արժեքները, դրամավարակային ֆաղափարությունը ղեկավարվում է համադրաստիստիկ էժան փողերի ֆաղափարականությամբ: Վարկերի տրոստայինությունները չլուծվել է խանգարել ընտանիքի աճին:

Տայասանի կոռուպցիայի ընկալման ցուցանիշը աշխարհում 60-րդն է: Նույն Վրասանը զբաղեցնում է 45-րդ տեղը: Անհրաժեշտ է չթուլացնող ջանքեր գործադրել կոռուպցիայի ցածր մակարդակի մեղմումը 50 երկրների շարքում մտնելու համար: Մեծ ղեկավար է հսկակ հասկանալի, որ ներդրողները սրան կարելի է նշանակալից փոփոխություն են սալիս, որովհետև այս դեղմում կոռուպցիան ապրանքի արժեքը ավելացնում է 5% եւ ավելի:

Ներդրումների համար շահ կարելի է երեքակիրների համար ընդունելի գները: Չարկ է անընդհատ խորացնել եւ զարգացնել դաշնակցային հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ, դրանք զուգորդելով ընտանիքի հարաբերությունների զարգացմանը: Պրոֆ. Ա.Թավադյանը հիշեցնում է, որ իմն արդեն մշակել է համադրաստիստիկ առաջարկություններ:

Տայասանի կառավարությունը առանցքային դերակատարություն ունի ձեւավորելու համադրաստիստիկ գործառնություն, որոնք օրենսդրում են կազմակերպությունները կլուծեն արտահանող կազմակերպությունների հիմնախնդիրները եւ համադրաստիստիկ հարկային արտադրություններ կրճատողներն նրանց: Տայասանը ծով չունի, ունի փոքր սարած է ոչ մեծ բնակչություն, մեծ չեն նաև մեր համայնի դաշնակցությունները: Մեծ իմնություն կերպով չեն կարող մրցակցել համադրաստիստիկ ընտանիքի համար: Դա համար էլ մեր ընտանիքի մեծ զարգացնելու համար մեծ հարկ է համադրակցելով դաշնակցությունների հետ անվստահությունն ապահովելու (մասնավորապես՝ ընտանիքի անվստահությունը) նպատակով: Տայասանի ռազմավարական համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ ղեկավարվում է սերտորեն միասնական սեփական համագործակցությամբ: Անկարելի է ուրանալ, որ այս ոլորտները փոխկապակցված են: Առանցքային գործում է

դառնում ռազմաարդյունաբերական համայնի զարգացումը: Պետք է լրջորեն մտածել այն մասին, որ այն դառնա մեր ընտանիքի անհրաժեշտ լուրջ միջոց:

Եվ վերջապես: Չարկ է վարել իմաստուն ֆաղափարություն եւ իվիճակի լինել վարելու հմուտ բանակցություններ Չարակային Կովկասը Ռուսաստանին միացնող բոլոր հաղորդակցության միջոցները վերագործարկելու համար: Այս ծանր գործընթացում է երեւալու, թե որքան է հմուտ մեր դիվանագիտությունը եւ որքան են մեր բանակցողները ի վիճակի առաջ քաշելու սարածաբանային բարդ կծիկը ֆանդելու եւ բարդացիկական հարաբերությունները ոչ ի հաշիվ մեր ազգային ծախսերի վերականգնելու գերբարդ գործը: Դա համար հարկ է, որ հասարակության մեծամասնությունը հասկանա ընթացող գործընթացների սրամասնությունը եւ աջակցի կառավարությանը իր ծրագիրը կենսագործելու դժվարին գործում:

Տայասանի ընտանիքի զարգացման որոշ ինտեգրացիոն ռեզերվներ

ԵԱՏՄ-ին անդամակցության ընտանիքի Տայասանի համար բացված են շատ հետաքրքիր հեռանկարներ, որոնք արդեն իսկ ազդում են ընտանիքի ներքին մեծացնելու վրա: Տայասանի համակողմանի արդիականացման, կոորդինացիայի եւ մրցողականության մեծացումը, Ռուսաստանի ընտանիքի առանձնահատկությունները նկատելի ունենալով, դառնում են առաջնահերթություններ Տայասանի համար: Տայասանի համատեք ձեռնարկություններ ստեղծելու համար հարկ է լրջորեն մտածել թափանցիկությունը մեծացնելու եւ երկրների միջև ընտանիքի հարաբերությունները անընդհատ կասարկվողները մասին: Դրան կոորդինացիոն միջազգային ընտանիքի հարաբերությունների զարգացումը ԵԱՏՄ ընտանիքի մակարդակը իջեցնելու հարցը:

Միջմասնակե հեռանկարում շատ կարելի է վերջնականապես համադրեցնել գները համայնի արտադրանքի նկատմամբ: Չարկ է արտահանման տարբեր, լրջորեն հնարավոր կլինի արժեքները ընտանիքի ներքին զբաղվածությունը: Ազատ մուտք դեղի էժան էրեքակիրներ (նախ եւ առաջ զագ) նպատակ է ԵԱՏՄ անդամ երկրների ձգտմանը՝ օգտագործելու աճի ներքինը: Սա հասկանալի վերաբերում է փոքր ընտանիքի ունեցող Տայասանին:

Տայասանը արդեն զգացել է ԵԱՏՄ անդամակցությունից բխող դրական ազդեցությունները: Տայասանի ֆաղափարական վերանախալում անձեռն են ուժերը, որոնք լրջորեն վիճարկում են այս ֆաղափարական եւ ընտանիքի իրողությունը: Խորհրդարանական ֆաղափարական ուժերի օբյեկտիվորեն առաջացած կոնսենսուսը Ռուսաստանի եւ ԵԱՏՄ անդամ մյուս երկրների հետ դաշնակցային հարաբերությունները զարգացնելու հարցում շատ համար հիմն է ընտանիքի համագործակցությունը առաջ մղելու համար: Շատ կարելի է ի վիճակի լինել օգտագործել Ռուսաստանի հետաքրքրությունը մեր բարձր տեխնոլոգիաների, էներգետիկայի, ծանր մետաղագործության, դեղագործության, փոխկապակց արդյունաբերության եւ էլի մի ֆանի ոլորտների նկատմամբ: Կառավարության ստրատեգիաների գործունեությունը այս հարցում ղեկավարվում է զսնվի Տայասանի առաջնահերթ ֆաղափարական ուժերի եւ համարության ուժեղացումը կենսական: Արժե ավելի փչ խոսել եւ ավելի շատ գործել: Մեր ժողովրդի մեծ մասը դրան է սղասում:

Վերջում հավելենք, որ Եվրասիական փորձագիտական ակումբը այս հետազոտության ընդարձակ տարբերակը ներկայացնելու է կառավարությանը իբրեւ հասարակական աջակցության ֆայլ:

Գազիկ Հարությունյանը [1] եւ նրա «Նորավանք» հեռագոսական կենտրոնը Բաբի աչի փուլն էին: Հայկական ռազմավարական միջ առաջարկող այս միակ ինստիտուցիոնալ կամայականորեն փակեց նոր վարչակարգը, եւ նրա վերլուծական կենտրոնը 2018 թվականից այլևս գոյություն չունի: Այսօր, երբ Հայաստանի վրա կախված են գոյաբանական սղառնալիքներ, Գազիկ Հարությունյանը համաձայնեց դասասխանել մեր հարցերին:

Տիգրան Եկալյան (Երևան)

իրեն «արտադրամ» կարող եմ նշել, որ կենտրոնը հրատարակել է ազգային անվտանգության ոլորտի վերաբերող 80-ից ավելի զրեթ, որոնցից կցանկանայի մասնավորապես առանձնացնել «Տեղեկատվության անվտանգություն» կոլեկցիոն մեծագրությունը, որը հրատարակվել է կրթության եւ գիտության նախարարության եւ մեր ռուս-հունական գործընկերների հովանավորությամբ: «Նորավանք» կասարել է նաեւ ավելի քան 400 գիտական եւ վերլուծական հրատարակումներ՝ շնորհիվ մեր որոշ դասերականների՝ «21-րդ դար» (հայերեն, ռուսերեն եւ անգլերեն), Գլոբուս (հայերեն), կազմակերպել է հարյուրավոր գիտաժողովներ, սեմինարներ եւ թեմատիկ դասընթացներ: «21-րդ դար» ամսագրի հրատարակմանը որոշ ժամանակ աջակցել է Գալուստ Գյուլբենկյան հիմնադրամի (որի այն ժամանակվա սեփական էր Ջավեն Եկալյանը) Հայկական համայնքների բաժանմունքը: Այս աշխատություններն, ինչպես նաեւ գիտաժողովների արդյունքները անվճար ու ազատ հասանելիությամբ առաջարկվել են Հայաստանի Հանրապետության եւ Արցախի Հանրապետության սարքեր վարչակազմերի, զինված ուժերին, բարձր հոգեւորականությանը, Հայաստանի եւ Սփյուռքի դիվանագետների եւ հեռագոսողների: Բոլոր այս նյութերն ամբողջությամբ, երբ լեզվով, տեղադրվել են մեր կայքում, որն ունի մի քանի հարյուր հազար այցելու: Եվ, իհարկե, միևնույն ժամանակ, առանձնակի առաջարկներ են արվել եւ ներկայացվել դասական մարմիններին: Այսօրվա, Հայաստանի Հանրապետությունում, Արցախի Հանրապետությունում եւ Սփյուռքում ձեռնարկվեց համախոհ մարդկանց մի խումբ, որոնք հսկայական ծախսեր են արձեղնաբանում մարտնչական մարտավարները եւ դրանց դիմակայելու միջոցները: Օրինակ, մեր կենտրոնն ակտիվորեն համագործակցել է որոշ ծրագրեր է իրականացրել Հայաստանի Հանրապետության դաշնային մարտնչական նախարարության հետ: Մեր սղառնալիքն հետ համատեղ հրատարակած բազմաթիվ աշխատությունների ցարքից կցանկանայի առանձնացնել «Մեր հաղթանակները» եւ «Հայաստանի դասերազմները» բառահասոյ մեծագրությունը, որը լայն տարածում գտավ հասարակության մեջ:

- Ձեր կարծիքով ի՞նչ դեր ունի Եւ ռուս Սփյուռքը հայկական դեռությունն աջակցելու գործում: Ի՞նչ առաջարկներ կանե՞իք ազգի գոյատևման համար կենսական նշանակություն ունեցող այդ հարաբերությունները բարելավելու ուղղությամբ:

- Պատահական չէ, որ ներկայիս վարչակարգն առաջինը փակեց Սփյուռքի նախարարությունը, քանի որ վերջինս առանցքային դեր ունի մեր անվտանգության ու զարգացման համար: Մի ժամանակ «Նորավանք» թայմանագիր ուներ Սփյուռքի նախարարության հետ՝ մեր համայնքների արդի խնդիրների վերաբերյալ հեռագոսություններ իրականացնելու

Տայ ռազմավարական միջն ընդդեմ արսափն եւ ներփն սղառնալիքների

համար, որոնցից սասներեղ հրատարակվել են առանձին մեծագրություններով: Իհարկե, Սփյուռքին առնչվող այսօրվա խնդիրները բավականին բարդ են: Նշենք, որ սարքեր երկրներում արդող մեր հայրենակիցները միմյանցից շատ սեղյակ չեն, եւ նրանց մոտեցումը հայկական դեռությանը եւ հայ հասարակությանը հաճախ զգալիորեն սարքեր են իրարից: 2018-ին այս ավերիչ կառավարության ի հայտ գալիս անհիմն ոգեւորություն առաջացրեց որոշ արեւմտյան համայնքներում, ինչը, հուսով եմ, արդեն մարել է: Այս առիթով արժե հիշեցնել «Նորավանք» մի նախագծի մասին, որը մեզ չհաջողվեց իրականացնել. այն կոչվում էր՝ «Համահայկական առցանց համալսարանի հիմնադրում»: Ըստ այս նախագծի, դեռ էր միավորել «Սփյուռքի եւ Հայաստանի մտավոր ներուժը»: Նշենք, որ հարյուրավոր մասնագետներ կան արեւելյան հայ գիտնականների ցանկում: Մեր նպատակն էր կազմակերպել մի շտակ «նախարարադրությամբ» դասավանդում, այսինքն՝ բոլոր հիմնական առարկաներում ուղղակի կամ անուղղակի կերպով հեռախոսությամբ առաջացնել ազգային ռազմավարությանն առնչվող հարցերի նկատմամբ: Նշենք, որ իսրայելացի փորձագետներն արակարգ սիրադեմ են այս ոլորտին. նրանք ստեղծել են բազմաթիվ կրթական հաստատություններ, որոնք ի զորու են նաեւ միավորել իրենց ազգն ամբողջ աշխարհում:

- Դուք խոսեցիք համոզված եք հայ-ռուսական հարաբերություններն արժեքավորելու կարեւորության մեջ: Անուշուհ, կա ռազմական եւ էներգետիկ ոլորտը, որը երաւալորում է Հայաստանի գոյատևումը, սակայն դուք ավելացնում եք նաեւ ֆաղաֆակրական մեծեցումը: Ի՞նչ նպատակով:

- 18-րդ դարում ազգային մեծ գործիչ իսրայել Օրին, եվրոպական իշխանությունների առաջ Հայաստանի ազատագրման հարցն անարդյունք դաւաճողաճեցից հետո, հանդիմեց Պետրոս Մեծին, որը սիրով ընդունեց նրա առաջարկները եւ ներառեց դրանք Ռուսական կայսրության ռազմավարության մեջ: Արդեն 19-րդ դարում, 1827 թվականին գեներալ Պասկեւիչը ազատագրեց Արեւելյան Հայաստանը, որտեղ, Թուրքմենչայի թայմանագրի համաձայն, ներգաղթեցին նաեւ մեր շատ հայրենակիցներ, հասկադես Թուրքիայից: Այս իրողությունները ճակատագրական դարձան հայերի համար, մեր լեզուն, մեր կրթությունը, մեր գրականությունը, մեր մշակույթն ընդհանրապես վերածնունդ ադրեցին ու զարգացան փրսոնոյա Ռուսաստանի կազմում: Հայտնի է, որ 10-րդ դարում Ռուսաստանում ուղղափառ փրսոնեւթայան հաստատմանը նպաստել է հայկական ծագումով բոլոգանդական ազնվականությունը: Վերջերս Երեւանում հրատարակվեց բոլոգանդական ժառանգությանը նվիրված ամսագիր :

44-օրյա դասերազմի ժամանակ Հունաստանի արսափն գործերի նախարարը միակն էր, որ դաւաճոնական այց կատարեց Երեւան: Նշենք, որ խՍՀՄ-ի կազմում Երկրորդ Հանրապետության հասարակության գիտական ու սեխնոլոգիական մակարդակը ավելի քան քսան անգամ գերազանցում էր ներկայիս հանրապետության ցուցանիշը: Պատահական չէ, որ խորհրդային Հանրապետության հասարակությունը կարողացավ հաղթել Արցախյան առաջին դասերազմում, եւ, իդեղ, բրիտանական հասուկ ծառայությունները հասկացան, որ դա շեղի ունեցավ առաջին հերթին մեր սեխնոլոգիական առաջնությունը շնորհիվ: Իհարկե, այս ա-

մերը չի նշանակում, թե Հայաստանը խնդիրներ չի ունեցել Ռուսական կայսրության կամ խՍՀՄ-ի կազմում. դրանք բազմաթիվ էին: Նշենք, որ խնդիրներ կան բոլոր շտակի հասարակություններում. այստեղ դեռ էլ շտանել, թե որքանով են դաւաճոնական մեր ազգային շահերը՝ այս կամ այն ֆաղաֆակն համակարգում: Եթե այս շտանկոնից նայենք, Պաղա ալնհայտ է, որ Հայաստանի եւ Ռուսաստանի սերտ հարաբերություններն անմեղից առաջ բխում են մեր շահերից, մանավանդ իրատեսական այլընտրանքների բացակայության թայմաններում: Ուզում եմ շեւշեւել, որ այս համատեւսում, մեր անդամակցությունը ՀԱՊԿ-ին, որտեղ հիմնական դերակատար Ռուսաստանն է, դեռ է կարեւորել: ՀԱՊԿ-ից դուրս գալու կոչերը հակասում են մեր ազգային շահերին: Նման ֆայլը, ինչպես եւ Ռուսաստանի նկատմամբ այլ թեմանական դրսեւորումներ, միայն կվասթարացնեն մեր առանց այն էլ բարդ վիճակը:

- Ինչպե՞ս եք գնահատում ԱՄՆ-ի եւ Ֆրանսիայի դերը ներկա համատեւսում եւ կարծում եք արդյոք, որ այդ երկու երկրներն ի վիճակի են հավասարակշռել դաւաճոնրիսական սղառնալիքի դեմ ուժերի մրցակցությունը:

- Ես շատ դրական եմ համարում Հայաստանի բարիդրացիական հարաբերությունները յուրաքանչյուր երկրի հետ: Ներկա վիճակում ես կարեւորում եմ ձեր նշած դեռությունների հնարավոր դերը մեր սարածաւաճումում: Խնդիրն այն է, որ աշխարհաֆաղաֆակն շահերը դաւաճում են, որ ԱՄՆ-ը դուրս մղի Ռուսաստանին Հարավային Կովկասից, ինչն այսօր նրանք փորձում են անել իրենց դաւաճակից Թուրքիայի միջոցով: Պետք է նշել, որ մի դաւա, որոշ վերադաւաճումներով, նման սցենար իրականացվեց Վրաստանում, որտեղ այսօր գերակշռում է թուրքական ազդեցությունը: Հեւտեւար, բավական է հիշել, որ վերջին դասերազմի ժամանակ Վրաստանը փակեց օդային տարածքը, ինչը դժվարացրեց ռուսական զինամթերքի մատակարարումը Հայաստանին: Ներկա իրավիճակում Վրաստանի ազգային եւ ճնշական շահերը ոչ միայն անստված են, այլեւ, իրականում, այս երկրի ինֆիլտրանությունն ու ամբողջականությունը հարցականի տակ են դրված (այս վերջին կեղը չափազանց վստանգալոր է դարձել հասկադես Աջարիայի թուրքացման համատեւսում): Իսկ Ֆրանսիայի գործունեությունը կարելի է միայն ողջունել, քանի որ այսօր տղալորությունն այն է, թե մարդասիրական հարուստ ավանդույթներ ունեցող այդ երկրին առաջին հերթին հուզում են հունամիտար խնդիրները: Ես կարծում եմ, որ Ֆրանսիան նման մոտեցում ունի նաեւ Կիորքսին առնչվող հարցերում. լավ իմաստով՝ իսկական եվրոպական մոտեցում: Պետք է նաեւ ընդունել, որ ներկայիս աշխարհաֆաղաֆակն իրողություններում Ֆրանսիայի հնարավորությունները փոքրինչ սահմանափակ են, Հայաստանին ուղղված նրա գորակցական արսահայտությունները հիմնականում կոզսագործվեցին դիվանագիտական ոլորտում:

Թարգանությունը ֆրանսերենից ԱՐՈՒՄՅԱԿ ԲԱՇՉԻՆՅԱՆ-ԳՐԻԿՈՅԻ France Arménie 2021 սեպտեմբեր

[1] Գազիկ Հարությունյանն իր գործունեությունը շարունակում է՝ դեկալարելով Research Network Institute-ը (<http://mi.am/>): Նա կարողացավ իր նոր կայք տեղափոխել նախկինում «Նորավանք» կայքի բովանդակության մեծ մասը:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր. պրոֆեսոր

Պատմությունը իսկապես որ կրկնվելու բնույթ ունի: Շուրջ մեկ դար առաջ Սիմոն Վրացյանը Հայաստանի Առաջին հանրապետության մասին հուշագրում էր. «Բնակչությունը բաժանված էր երկու անհավասար մասի. բոլշևիկներ (կամ բոլշևիկ ձեռագողներ), որոնց սրված էին բոլոր իրավունքները, եւ ոչ բոլշևիկներ (այսինքն՝ անհոգի մեծամասնությունը), որոնց վրա դրված էին բոլոր դատարարությունները: Եվ առաջին հերթին՝ բոլշևիկներին կերակրելու, նրանց բոլոր կարիքները հոգալու դատարարությունը»: Այնքան էլ լավ բան չի փոխվել, բացի անվանումներից, եւ եթե հիշենք, թե ինչ վախճան ունեցավ Հայաստանի Առաջին հանրապետությունը, միայն այդ մեկից արյունը երակներումս սառչում է: Հավանաբար դատարարության ընկալումն է եւ այն, որ ինձ համար իսկապես դատարարությունը բարձրագույն արժեք է, գաղափար, հանուն որի կերտված այնքան մայրամուտ դեմքեր են նահատակվել: Սակայն դեռ չէ մոռանալ, որ ինչպես մի իմաստով է ասել, կան բաներ, որոնք երբեք չեն վերադառնում՝ ժամանակը, ասված խոսքը, կան բաներ, որոնք երբեք չդադարանում են կորցնել՝ հանգստությունը, հույսը, դատարար, կան առավել թանկ արժեքներ՝ սերը, հարգանքը, ընկերությունը, եւ բաներ, որոնք կործանում են մարդուն՝ գինին, գոռոզությունը, չարությունը, եւ միտք հիշել, որ հաջողությունը, հարսությունը եւ իշխանությունը մնայուն չեն երբեք:

Միանգամայն բնական է, որ այս խառն ու դժվարին օրերում, այս համասարած անհասկանալիության շփոթում ավելի հաճախ եւ մտածումներով մեջ ընկնում, փորձում, ձգտում եւ իրավիճակը փոխելու դեղատոմսեր գտնել: Այդ ծիրում քիչ հյուս են գալիս ինչպես մեր արդարեւ հակասական ժամանակները, այնպես էլ անցյալի արժեքները: Այնպես մտաբերում ես, որ մեր մտածողականներն ու մտածողներն անցյալի թեկուզ ամենադժվարին ժամանակներում երբեք չմոռացան մեր դատարարության հերոսական էությունը եւ զարուհանքը հանրությանը մասնակցել հենց այդ մոտիվներով բազում ստեղծագործություններ՝ իրենց հայրենի եզերքի, հայրենաբաղձության, հայրենասիրության, հայրենիքը լեռն ու հզոր դարձնելու մասին: Այնինչ, այսօր զարուհանքով է արվել ամեն ինչ ազգը դառնալու, սեւ ու սոսիսակի միջոց արհեստականորեն ստեղծված վիճակը խորացնելու եւ անհրաժեշտարեւի անդունդի վերածելու համար: Ավելին, հետեւողականորեն զարուհանքով են ընդդիմադիր գործիչներին «ժամագոսած մեխերի հետ համեմատելու եւ մուրճով նրանց հանելու» սղախալիքները եւ այս համատեղում հասարակությունը բաժանվել է մի ֆանի հիմնական խմբերի.

1. Խելացի, գրագետ, կասարված ու զարուհանքով իրադարձությունները խորությամբ ընկալողներ, որոնք հասարակության ինտերսությունից զայրացած ու զարմացած՝ փնտրում են մեզ:

Հարկավոր է հաղթանակի հավասարաշեղքում ու միակամ լինել

Մտածելով են որոնում իրավիճակը հոգու ազգի ու դատարարության դատարարներն լուծելու ուղղությամբ, սակայն ամեն անգամ բախվելով խոլ ու դիմադրության, անզորությունից մոլորվել են, կարկամել, սակայն հանուն լուսավոր աղափարի դադարելու հույսը չեն կորցրել:

2. Դարձյալ խելացի, կարգացած ու գրագետ, սարստակ դիմադրողներով ու օտար լեզուների սիրադասողներ, որոնք սակայն այնքան էլ դադարելու ցանկություն չունեն եւ ամենայն հավանականությամբ թողնելու են ու գնան երկրից, այսինքն՝ հերթական անգամ մեծ թվով արագադեմ լինելու, սոցիալ գեոնցիդ: Մի բան, որը դարձրեւ զարուհանք մեր սարստակների փանցած բոլոր նվաճողների գերխնդիրն է ու գլխավոր նպատակն է եղել եւ, բնականաբար, նրանք ամեն ինչ արել ու անում են այդ գործընթացին բոլոր հնարավոր միջոցներով նպաստելու համար:

3. Ոչ այնքան գրագետ, ոչ այնքան կարգացած, գուցե նաեւ դիմադրողներ, որոնք ամբողջով են օրվա խնդիրներով ու հանապազույթ դատարարները բավարարելով, որոնք համար հայրենիքի, դատարարությունն են մեզ հասկացողներն ընդամենը դասագրքային բառաձեւեր են եւ դրանց համար դադարելն էլ՝ գրագետների դատարարությունը: Այստեղ սարիքային ու սեռային հասկանիչները էական էլ չեն, ֆանի որ նրանք ավելի լավ սոցիալականներն են, այնտեղից ցնցող նորություններով են «աղբում» ու հաճախ կորցնելով իրականության իրական զգացումը, դրանց ավելի են հավաստում, ֆան՝ կասարվող ու շեղանքի ամենօրյա ցավալի իրադարձություններին:

4. Հասարակ, աշխատավոր, դատարարան ու հիմնականում՝ գյուղաբնակ օրինապահներ, որոնք համար թանկ են դատարար, ընտանիքն ու հայրենիքը, որոնք դատարար են ամեն ինչ գոհել հանուն իրենց զավակների, կրել ամեն մի դժվարություն ու գրկանք, նույնիսկ կյանքը մասաղել հանուն հավաստի ու հայրենի հողի (իրադարար էլ ճնշող մեծամասնությամբ նրանց որդիները մահասակվեցին մարտի դաշտում), սակայն արդեն սրանք էլ են սկսել սեղի սալ, բռնել գաղթի ցուրդ, արագադեմը հիմնականում Ռուսաստան, ֆանի որ հասկացել են դարձ մի ձեռնարկություն. կռվեցին ու նահատակվեցին իրենց որդիները, իսկ կյանքի բարիքներից օգտվում են հիմնականում բանակում չծառայածներն ու հարուստ-դաշնակների զավակները:

Ոչ գրագետ, ոչ կարգացած, ոչ խելացի, սակայն ամեն ինչից հասկացող, ամեն ինչից խոսող, բոլոր հարցերի դատարարներն իմացող, նույնիսկ բայրենների ու դուրսիների առօրյալի բոլոր մանրամասներից ու սիրուհիներից սեղյակներ, որոնք համար աշխարհը դժակ է ու անհրաժեշտ է միայն դանակ ունենալ դրանից կտրելու եւ օգտվելու համար: Այս անդամ, անզույս ու անհամար թանակը մակարոնի

ման միտք ամբողջ ու ամբողջ է հասարակության հաճվին, չի աշխատում, բարի չի ստեղծում, սակայն ամենաճանաչ է ճանաչակուն դրանից, ամենամեծ դատարարները ներկայացնում ու միտք դժգոհ է, չի հավանում հասարակությանը: Մտածել են երբեմն արագադեմ, սակայն կամ հայտնվում են մեկնած երկրի բաներում, կան բոլորին վաստակելով ու հայտնելով վերադառնում են ու զարուհանքով դատարարներ ներկայացնել հասարակությանը:

Իհարկե, մեր հասարակությունն ունի նաեւ այլ շերտեր ու ենթաշերտեր, որոնց նախկինում դասակարգել կամ խավեր էին անվանում: Սակայն մեր օրերում են մեր հասարակության համար այդքան անվանումներն այնքան էլ ֆնտրություն չեն բռնում, ֆանի որ դրանք իրենց դասական սահմանումներում չեն սեղավորվում. մեծահարուստ մեկ օրում կարող է ունեզրկվել, իսկ որ ավելի հաճախ է լինում՝ կիսամերկը օրերի ընթացքում կարող է վերածվել օլիգարխի, ֆանի որ մեզանում ինչպես օրենքները, այնպես էլ օրինաչափությունները կան չեն գործում, կան վերջին հաճվով իշխանաժողովի կամարահայտության արդյունք են:

Հաճախ են ինձ հարցնում. իսկ հույս կա՞, որ ամեն ինչ լավ է լինելու: Իհարկե կա, եւ այն դեմք է ֆնտրել առանց էմոցիաների: Հայաստանն ունեցել է եւ առաջիկայում փաստաթղթերով ամրագրվելու են առկա եւ նոր կորուստները: Ցավով, հունիսի 20-ից հետո դա կասեցնելու ռեսուրսը դեռ չի երեւում: Կարծում եմ, որ հետո գալու է համազգային ֆրոնտային (իրական կյանքում կան երեւակայության մեջ նպատակադրումների չիրականացման կամ կարիքների չբավարարման դատարարող առաջացած հոգեկան վիճակ, frustration) փուլով եւ երկրին դեմք է լինելու նոր ֆաղափարական հոսանք (հոսանքներ), դա էլ լինելու է հասարակության ինտերսությունից զայրացած ու զարմացած, փնտրող մեջ գտնվող ու խելագող զանգվածի համար օրհանգրվ: Հենց այդ նոր հոսանքներն էլ ծանր իրողություններից ելնելով դեմք է փորձել կազմել վերելքի ճանադարհային ֆառեզ: Հուսահատ եւ մաշկի վրա ամեն ինչ շեղած ժողովուրդն այլևս չի դիմադրելու: Լուռ համաձայնելու է, որ լինի փոփոխություն, որ լինի հրաժե, որ իրենց փրկեն: Հրաժե չի՞ լինելու, բայց որակական փոփոխությունների

հնարավորություն կլինի:

Ինչպես «NEWS.am»-ի թղթակցի հետ մի հարցազրույցում ռուս ֆաղափար, Մերձավոր Արեւելքի եւ Կովկասի երկրների խնդիրների փորձագետ **Սահակալ Տարասովն** է ասել՝ Փաշինյանը հնարավորություն ունի ավելի փչ կորուստներով դուրս գալ այս իրավիճակից, սակայն նա դա չարեց: Փորձագետը նշել է, որ այժմ Փաշինյանը կառչել է ԵԱԿԿ Միմսի խմբից, որն ասում է, որ անհրաժեշտ է որոշել Ղարաբաղի կարգավիճակը: Ինչպե՞ս է նա որոշելու կարգավիճակը: Մտածել են, որ ուղիղ ստորագրի նյութների 9-ի դատարարան եւ այլ համամասնակցեր: Այնպես էլ հետաքրքրված է դրանով: Մոսկվան զգուշությամբ հետեւում է, սակայն մեծ «չենք կարող հակադրվել հայ ժողովրդի կամքին»: Այժմ թող լուծվի դատարարության խնդիրը: Հետաքրքրված է, նույն է ռուս ֆաղափար, ինչպես է դա արվելու, երբ հայերը չեն ցանկանում դատարարել Ղարաբաղը: Երբ երեւանահայերը որոշեցին դեմ նետել դատարարության խնդիրը, գործ չունենալ Ղարաբաղի հետ, հանձնել Ղարաբաղը Ադրբեյջանին: Հայաստանում իշխող վարչակարգն էլ կարծում է, որ առանց Ղարաբաղի Հայաստանում՝ դա աշխարհագրական սահմաններում կկարողանա դրախտ, ժողովրդավարություն, կարգավիճակը ստեղծել: Իրականում նա ոչ մի բան չի ստեղծելու, այլ միայն ոչնչացնելու է դատարարության մնացորդները: Հայաստանն առանց Ղարաբաղի երբեք գոյություն չի ունենա որդեկ դատարարություն, ֆանի որ «առանց Ղարաբաղի Հայաստանը՝ որդեկ դատարարության, ոչ ոքի դեմք չէ: Ոչ ոքի»:

Առանձնապես դեմ է չի զարմանալ, որ «դրսից» բոլորը շարժվողներն են վարչախմբին ու դրական գնահատականներ սվեցին ընտրությունների ու դատարարների համար: Զանի որ դրանց անցկացման փաստը արտաքին ֆաղափարական կոնսենսուս էր, Հայաստանում իրավիճակը կայունացնելու եւ գոյություն բաց թողնելու համար: Այսինքն՝ մեխանիզմը հետեւյալ դատարարներն են: Դրսից որոշել էին ընտրություններ - ներսից ժողովուրդը փեղարկեց - դրսից որոշումն է: Այնպես որ, ամեն ինչ լավ դարձրեւ կանխատեսելի: Ավելին, գրեթե բոլոր ուժային կենտրոնները գերադասեցին գործ ունենալ իրենց համար խնդիրներ չստեղծող առաջնորդի, ֆան ազգային, իսկական հայրենասեր ուժերի հետ, որոնք կարող էին խառնել

գերտնությունների ծրագրերը սարստակաբանում: Ներկա վարչակարգը ձեռնարկ է բոլորին, բացի Հայաստանից: Սակայն հարկավոր է խիզախություն ունենալ, ընդունել ու խոստովանել նաեւ, որ այս ամենում կային բոլորիս մեղքն ու սխալները: Այնպես որ, Հայաստանն այլևս գերտնություն չունի անհարգանք է եւ վերջ: Նաեւ ընդունել այն, որ ժամանակակից երանգներով միջնադարյան խավարանությունը «հաղթեց» Լուսավորությանը, իմնաթուղթավորումը (Ֆ. Նիցցեի՝ ressentiment իմաստով) ներդաճակությանը, իսկ հավերժական ինստիտյուցիոնալ հաղթեց ժամանակավոր եղանակականությունը: Ընդ որում, կարեւոր չէ, թե վերջին բառը ես ինչպե՞ս եմ հասկանում, կարեւորն այն է, թե ընթերցողն այն ինչպե՞ս կհասկանա: Իրականում այս «հաղթանակը» թվազայլ է: Հարկավոր է հիշել, որ հայրենասիրության եւ մարդասիրության վրա հիմնված լուսավորությունը եւ ինստիտյուցիոնալ Մեծ հաղթանակների հավերժական սուբստանցիան է: Ուղղակի հարկավոր է մտադրել իմնականաբար, այնուհետեւ՝ համբերասար լուսավորել կողմի խավարանի եղանակականներին, եւ հաղթանակները չեն ուժանա: Չեն ուժանա նաեւ, որովհետեւ կեղծիքներով ընտրություններ կարելի է անել, բայց կեղծ ընտրությունների արդյունքներով երկար մնալ՝ ոչ:

Միանգամայն իրավացի է ֆաղափարության դուրսը **Վիսալի Ավերյանովը**, երբ գրում է. «Հայերը միտք սիրում են կրկնել, որ այս կամ այն հարցում նրանք աշխարհում առաջինն են եղել: Հիմա եւս, նրանք աշխարհում առաջինն են, որ դատարար ղեկավարին՝ լեզվաբանների եւ հնարավորություն սվեցին ձեռավորելու կառավարություն: Հայերը դուրս են եկել դատարարական օրենքների դեմ եւ դա Հայաստանի վրա, ցավով, նոր, գուցե՞ս՝ ավելի թանկ գին է արժենալու»: Մեզ վրա լավ բան է մտնելու նաեւ այն, որ մեզանում ասիականաբար մեծամասն է այն մարդկանց թվաքանակը, որոնք կոչ են անում անհատալ թանակցել թուրքերի հետ, ովքեր համատեղ գրեւ ու հակառակ չափորոշիչներ են գրել թուրքերի հետ, ովքեր փորձել են թուրքի թեմանական կերպարը սրանսփոռացիայի ենթարկել, ովքեր դեռ հույս ունեն, որ թուրքը կարող է հայի հետ խաղաղ գոյակցել եւ վերջապես՝ ովքեր դատարար չգիտեն կան դատարար չեն ֆաղում դրանից:

Վերջին շրջանում իմա էլ են նկատում, որ գրիչիս գույները լավ են մզացել, որ նախկին անողորմ լավատեսությունս սեղի է ծալիս, որ անուշ-մեղուց ժողովս այլալու է: Գիտեմ, դա հազարավոր ամենը մահասակների, խեղվածների, սարստակային կորստի ու դատարարության ցավից է: Գիտեմ սակայն նաեւ, որ Հայոց դատարարությունն ավելի դժվարին խորհրդանշաններով է անցել, որ հայրենիքս սեղմվել է, կծկվել, բայց նորից փյուռնիկի նման հառնել է, հաղթականորեն դարձել թեւերն ու կրկին հզորացած ներկայացել աշխարհին: Սա էլ կանցնի, սրանից էլ հաղթանակած դուրս կգանք, միայն թե հավասար դատարար ու միակամ լինենք:

ԳԵՂԱՍ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Ռուսաստանի հյուսիսում պահում են Նելսոն Ստեփանյանի հիշատակը

ՌԴ Լենինգրադի մարզի Պրիոզերյան շրջանում մի ավան (Ստեփանյանսկոյե), մի լիճ էլ մի դորոց կրում են Արցախի Շուշիի ծնունդ փառադանն օդաչու, հորհրդային Միության կրկնակի հերոս Նելսոն Ստեփանյանի անունը: Այս մասին վերջերս տեղեկացրել է Սանկտ Պետերբուրգի «Հայկական ազգային կենտրոն» հասարակական կազմակերպության կայքէջը: Դրանք գտնվում են նույն շրջանի Ստեփանյանով գյուղական վարչատարածքում, որի կենտրոնն անվանումը նաև կանգնեցված է հուշարձան խՍՀՄ երեք հերոսների, այդ թվում՝ մեր մեծ հայրենակցի անուններով:

Իսկ օգոստոսի 21-ին, ըստ նույն կայքի հաղորդման, մարզի Լոմոնոսովյան շրջանի Լեբյաժեյե ավանում՝ Լենինգրադի երկնի թափանցիկ հուշահամալիրում, հանդիսավոր բացվել են խՍՀՄ մեր լեգենդար հերոսի և Ռուսաստանի հերոս Անասիոս Լեբեդևի կիսանդրիները: Բացման հանդիսությանը ներկայացրել էին թվում են եղել էլ խոսք ասել սվայ վարչատարածքի ու շրջանի ղեկավարները, Լենինգրադի Ա. Պուլկովի անվան ռետակառուցման համալսարանի ղեկավարը, հայկական համայնքային կառույցների ներկայացուցիչներ, այլ ղեկավար հյուրեր: Ելույթ ունեցողներից ՌԴ ռազմական գիտությունների ակադեմիայի անդամ, դոկտոր, պրոֆեսոր, Պաշտպանության միջազգային կազմակերպության ավանդույթներ կրող հանրությունը դեռ երկար է նվազագույնը զանցառական միջավայրում խախտվելու, դժվար է իր կոչումը գտնելու, հոյակապ փառատոն կարգավիճակում հայտնվելու: Ինչո՞ւ թափանցիկ վաղվա օրվա հանդեպ անորոշություն է, որն օրվա իշխանություններին չի մտադրում, կամ՝ գրեթե չի մտադրում: Նման մոտեցումը փորձենք հիմնավորել հենց գործադիր իշխանության գործողություններով:

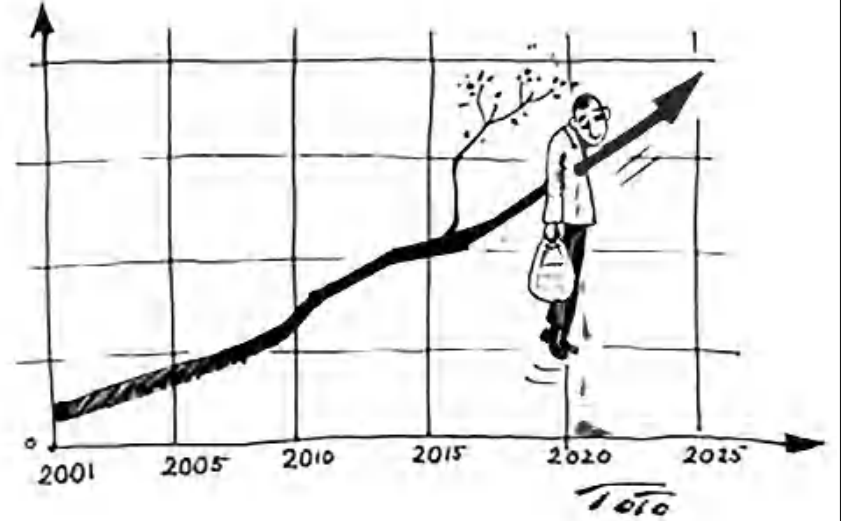
Նույնի մասին հիշատակում կա նաև Լեբյաժեյե ավանի ղեկավարությանը Արցախի Հանրապետության կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարար **Լուսինե Կարախանյանի** հղած նամակում: Հանդիսության ժամանակ այն հասցեատերերին է հանձնել Սանկտ Պետերբուրգի Հայկական ազգային-մշակութային ինֆրակառուցվածքի խորհրդի նախագահ **Կարեն Սկրյանը**: «Նելսոն Ստեփանյանը, - նախարարի շնորհակալական խոսքից հետո ասված է նամակում, - ծնվել է Արցախի սրտում՝ աներևակայելի գեղեցիկ Շուշի քաղաքում: Ու չնայած նա ապրել է ընդամենը 31 զարում, սակայն արդեն կենդանության օրոք դարձել է լեգենդ, հայրենիքի թափանցիկ անկրկնելի օրինակ էլ թեմաների սարսափ... Լենինգրադի մարզում հերոսին հուշարձանի կանգնեցումը Արցախի հայրենի համար նաև յուրաքանչյուր միջադեպում է հայրենի Շուշիում բոլորովին վերջերս նրա հուշարձանի բարբարոս ոչնչացումից հետո»: «Մենք համոզված ենք, որ աշխարհն ըստ արժանիքի կզնախառնի մեծ հերոսի վասակն ու նրա ավանդը ֆաբրիկայի դեմ դառնա: Եվ հերոսների հիշատակը կրկին կվերադառնա Շուշի քաղաքում, որտեղ հրաշալի հիմն Հայրենիքին անմահացող սովորվածության ու անձնագրի հիմնը Հայրենիքի եզրափակել է արցախցի նախարարը:

ԳԵՂԱՍ ՄԿՐՏՉՅԱՆ
Գյումրի

ՀՀ-ում «Փորձույա 1»-ի անցկացման շուրջ

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Հայաստանյան որոշակի շրջանակներում ընդունված մոտեցում կա, որ հայրենասերից հայրենասեր յուրաքանչյուր ու անվարան ղեկավար է փնտրելի ու եթե հարմար է գտնում փնտրված իշխանությունների գործունեությունը, ֆանդի վերջիններս, անկախ իրենց ուզել-չուզելու ցանկությունից, յուրօրինակ զանցառականությունից հանցառականության գնալու միջավայրում են գտնվում, մասամբից առավել ուռձանալու հակում ունեն: Ասվածը հաստատվում է յուրաքանչյուր օր, երբ իրավադատ մարմինները հաղորդագրություններ են տարածում ղեկավար կառույցների ղեկավարների կողմից չարաչափումներից մինչև կազմակերպված հանցագործությունների բացահայտման ու հարուցված քրեական գործերի վերաբերյալ: Կարծես լավ է որ կարգն ու օրենքը խախտողները ղեկավար են, բայցեւ միաժամանակ հարց է ծագում, թե մինչև երբ կարելի է մնան գործընթացով առաջնորդվել: Այն մոտեցումը, թե մինչև այն դեպք, երբ չեն խախտի ու գողանա, երեսկայության ոլորտից է համայնավարության ավանդույթներ կրող հանրությունը դեռ երկար է նվազագույնը զանցառական միջավայրում խախտվելու, դժվար է իր կոչումը գտնելու, հոյակապ փառատոն կարգավիճակում հայտնվելու: Ինչո՞ւ թափանցիկ վաղվա օրվա հանդեպ անորոշություն է, որն օրվա իշխանություններին չի մտադրում, կամ՝ գրեթե չի մտադրում: Նման մոտեցումը փորձենք հիմնավորել հենց գործադիր իշխանության գործողություններով:

ՀՀ կառավարության օրենս ներկայացրած ու ԱԺ-ի կողմից հաստատված 2021-2026 թվականների հնգամյա ծրագրով կանխատեսվում է երկրում նվազագույն աշխատատեղերի 68 հազար դրամից հասցնել 85 հազար դրամի: ՀՀ փառատոն շրջանում ունենալու պայմաններում փորձենք փնտրել, ֆանդի իրոք դժվար է ղեկավարել, թե ինչ խնդիր է լուծելու միջին աստիճանի մոտ երեք հազար դրամ ավելացումը: Այն կողմից հիվանդությունների ու դեղերի աճող գները փակելու, թե՛ այլևայլ հաստատությունների չմատակարարվող վճարումներին կամ տուն հրավիրված գազի ու ջրի մատակարարման գոհացումներին: Եթե առաջնորդվենք ստանդարտ մանրուխտերի մեջ է մոտեցնումք եւ մի փոքր էլ մանրամասն, այդ 68 հազարն այսօր օրը 2300 դրամ է ստացվում, որը 2026-ին կազմելու է 2800 դրամ: Թե ինչ միջավայրում կադրերն հինգ շաբաթ անց, ուղղակի անհնարին է գուցեկել:

Կվեթան էլեկտրատարություն ունենալ, որը երազան է ոլորտի մասնագետների համար: Մեզանում կան առավել տարօրինակ ղեկավարներ, ովքեր խոսում են էլեկտրատարության արտադրության համար ինքնուրույն, անգամ թիվ են նշում, 1 մլրդ կվեթան: Երբ խնդրում ու առաջարկում են մանրամասնել, թե որ էլեկտրատարող հզորություններում է հնարավոր այն իրականացնել, անվարան նշում են Մեծամորի աէլ-ը, առանց բացատրելու, թե ինչու է կայանը, ասենք 2019-ին թողարկել 2 մլրդ կվեթան էլեկտրաէներգիա, մեր սղառածի մոտ 28 տոկոսը, երբ 2015-ին արտադրությունը 2,6 մլրդ կվեթան էր, ամբողջ 600 մլն կվեթանով ավելի:

Տարօրինակորեն, իսկ զուցե ունենալու ցավալիորեն ասեն, համանման ցած հարցերի թափանցիկ չկան կառավարության ծրագրում: Թե երբ երկիրը ռազմականին համարժեք դարձնալիս արտադրություն ու անվտանգություն կունենա, կարծես հրահանգված է չհարցնել ու չխոսել: ԱԺ-ում ծրագրի փնտրվածայն այս առումով անգամ ակնարկ չարվեց: Ընթացողին հետաքրքիր մի թիվ նշում. հայկական առեւտրային ցանցում Չինաստանից ներմուծված բուսաբուծության արտադրանք է վաճառվում, ասենք՝ սխալ: Սա այն դարձապայում, երբ այդ երկիրը 1 քմակից հազարով հազար 800 ֆունտային մետր վարելահող ունի, ՀՀ-ն՝ 1600 ֆունտ: Չինաստանը 1 քմակից հազարով 40 կգ խոզի միս է արտադրում, մենք հազարով 4 կգ:

Տարիներ առաջ Ֆրանսիայում անցկացվող «Տուր դը ֆրանս». նաև գյուղատնտեսության մի նյութ էր ստադիոն, որտեղ նշել էի մրցույթի երկայնքով ձգվող ֆերմաների ու ագարակների, այգիների ու ցորեն-եգիպտացորենի դաշտերի, դղյակների հիշեցնող արտադրանքների շինությունների մասին: ՀՀ կառավարության օգոստոսի 27-ի նիստում Սեւանա լճի շուրջ համանման մի միջոցառման անցկացումից խոսվեց, թե ինչ արված ասֆալտը ցուցադրելու առումով: Թե ինչ կտեսնվի այսօրինակ կառավարումից, կադրերն օրվա մեջ: Օրվա կախված լուրերի համաձայն էլ կառավարությունում մտրում են հանրապետությունում «Փորձույա 1» ավանդույթների կազմակերպման շուրջ. այ, երբ համոզվեն մերոնց ասֆալտադրման միջոցառման ուղղությամբ, հարցին հիմնավորապես կանդադարեցնեն:

30.08.2021թ.

Մոնրեալաբնակ ճարտարապետի բաց նամակը Երեւանի ֆաղափառեցարանին

Ֆիզգորոդոկի նախագիծը պիտի արսահայտի բնակիչների սեպտեմբերին

Երեւանի ֆաղափառեցարանին հասցեագրված սույն բաց նամակի հեղինակը մոնրեալաբնակ ճարտարապետ Յոզիկ Պոդոյանն է, որն իր գիրը սրամաղրել է «Ազգ»-ին՝ հուսալով, թե այն առավել արագ ճեղ կհասնի: Գրքարարապետի մտահոգությունը օրեր առաջ՝ օգոստոսի 21-ին Ալիխանյան եղբայրներ փողոցի 6-1 հասցեում բազմաբնակարանի կառուցման խնդիրներն են:

«Մեծ հիասթափությամբ եւ վրդովմունքով կիսեցեցի Ֆիզիկայի գործողությունը բարձրահարկ շենքի կառուցման շուրջ ծագած իրադարձություններին: Հեռու հեղափոխական Հայաստանում, որտեղ ժողովրդավարությունը ընդունված է որդեսրտեղական ֆաղափառության ճանադարհ, նման իրավիճակի ստեղծումը անընդունելի կզգնեն: Նույն հարցով մեկ արի առաջ, օգոստոսի 2-ին թվագրված իմ նամակով, ուղղված այն ժամանակ Երեւանի գլխավոր ճարտարապետ Կրիստինա Մեսչյանին, վրդովմունքս եմ հայտնել ֆաղափառեցարանի նման գործելակերպի հանդեմ:

Ալիխանյան եղբայրների 6-1 հասցեում նման բազմաբնակարանի կառուցմամբ ռճահարվում են թե՛ ժողովրդավարական, թե՛ ֆաղափառական, թե՛ ճարտարապետական մի շարք սկզբունքներ, որոնք կարելի է ամփոփել հետևյալ կետերում՝

- ա) Ժողովրդավարական զարգացած հասարակություններում կառուցադրման ծրագրերը չեն կարող իրականացվել առանց նկատի առնելու տեղի բնակչության կարծիքը, կամ՝ նրանց կամից անկախ: Բռնաճակ բնակիչների կամիքն անընդունելի է: Սա մի սկզբունք է, որ կիրառվում է օրինակ՝ Կանադայում:
- բ) Զարգացած բնակավայրի սեպտեմբերին սա շարունակությունն է այն վառ սովորույթի, որը սկիզբ է առել հետխորհրդային Հայաստանում, որտեղ ֆաղափ գլխավոր հասակագիծն անցեսվում է: Հետեաբար կառուցադրումն իրականացվում է կարկասանի նման, կամայական, որը հողի է անցանկալի հետեանմանով՝ ֆաղափները գերհագնում են, այլանդակվում, ծագում են բազմաթիվ խնդիրներ, ինչպես սրանմորթի, կայանատեղերի,

օղի աղականման, աղմուկի բարձր մակարդակի եւ սղասարկման հարցերը:

- գ) Գրքարարապետական սեպտեմբերին նման նախագծերը շարունակում են Հայաստանի ճարտարապետական ավանդույթների կողմից ռճահարումը: Այդ ավանդույթները, գեղեցիկ եւ բարձր մշակույթ ունեցող հասարակություններին հատուկ, կազմավորվել են խորհրդային տարիներին՝ հիմն ունենալով եվրոպական ճարտարապետության եւ ֆաղափառության ամենավերջին մվաճումները: Գեղեցիկ Երեւանն արսահայտում է այդ ավանդույթների եւ սկզբունքների դաստիարակումը: Իսկ մեռորդա նախագծերն ամբողջությամբ անցեսում են դրանք Այստիսով՝ ոչ մի կերպ նկատի չեն առնվում տեղի ֆաղափառական կամ բնական միջավայրը, «վայրի հոգին», ֆաղափ

փի դիմագիծը, ազգային ճարտարապետական ձեւերը, տեղական շենքերը: Մեկ խոսքով՝ ոչ մի ճարտարապետական խնդիր լուծված չէ այստեղ, ոչ դասականի, ոչ էլ մոդեռնիզմի սեպտեմբերին:

Կարելի է ամվերադաստիարակում հաստատել, թե այստիսի մոտեցումները համահունչ չեն նաեւ կայուն զարգացման ժամանակակից դաստիարակումներին:

Վերջին 30 տարիներին ճարտարապետական նախագծերի մեծամասնությունը հաստատում է նույն արսավոր մոտեցումները, գումարած՝ ճարտարապետական ցածր որակ, առնվազն՝ գեղագիտական սեպտեմբերին: Այստիսի մոտեցման հետեանմանով մեծաղես սուծել են մեր հայրենիքի ֆաղափների ճարտարապետական որակն ու դեմքը, այլանդակվել նրանց երբեմնի ճարտարապետական եւ

ֆաղափառական միասնականությունն ու ներդառնակությունը: Հետեաբար կան այն է, թե նման նախագծերի հեղինակները ճկունություն ցույց չեն տալիս, դիմում են իրենց լուծումները՝ նկատի առնելով ոչ հասարակության, ոչ մասնագիտական կարծիքները: Գործողի նախագծի հեղինակները նմանաղես՝ անցած տարվա բողոքներին գիտակցելով, նախագծում որեւէ բարելավում չեն բերել:

Կարելի է այստեղ ուճադրություն դարձնել ուրիշ մի հանգամանի վրա եւս: Համարյա համատարած՝ սուրբ սկզբունք է դարձել նման նախագծերն արդարացնել ներդրումներ եւ աղեսաստեղեր ստեղծելու հանգամանակով: Միայն ստեղծագործական ունակությունից զուրկ մարդիկ կարող են նման արդարացումներ զգնել: Լավ ճարտարապետը մեք է կարողանա համաղեսաստիսան լուծումներ զգնել, որոնք բավարարեն թե՛ ներդրողին, թե՛ հասարակության դաստիարակումը: Եթե ներդրողը չի ուզում ականջալուր լինել հասարակության դաստիարակումին, նրան լսել են տալիս օրենքների միջոցով:

Վերոհիշյալ բողոք սկզբունքների սեպտեմբերին՝ բնակիչների՝ նման նախագծի մեծումն ամբողջությամբ արդարացված է: Նրանք իրավունք ունեն դաստիարակելու իրենց միջավայրի հարսարապետությունը, ինչպես նաեւ ճարտարապետական ողեսին: Պեք է դադարեցնել ճնշումները բնակիչների նկատմամբ, չդարսարդել նրանց անորակ ճարտարապետություն:

Առաջարկում եմ հայտարարել ճարտարապետական մրցույթ, որտեղ առնվազն մեկ ճարտարապետ կնախագծի բնակիչների սեպտեմբերին»:

Տոկիկ Պոդոյան
Մոնրեալ

Նոր ուսումնական տարի, նոր կանոններ

Նոր ուսումնական տարի մեկնարկից ուղիղ մեկ շաբաթ առաջ է ԿԳՄՍ փոխնախարար Ժաննա Անդրեասյանը օգոստոսի 30-ին նորից անդրադարձավ նույն թեմային՝ երկրորդ անգամ հայտարարելով, որ դասարաններում առակերների թվից անկախ՝ դասերն անց են կացվելու ամենօրյա ռեժիմով ու առակերների ամբողջական թվով: Փոխնախարարի հրահանգը դրոցների ղեկավարներին ու մանկավարժներին ստիղել է կարճ ժամանակում վերափոխել ուսումնական գործընթացի նախաղեսաստումը եւ շուտափույթ կանոնակարգել դասաղոցների ամենօրյա ռեժիմը: Հակահամաճարակային կանոնները՝ ախսահանում, դիմակ կրել, դաստիարակվելու եւ վերահսկվելու են:

Նախարարության հրահանգով՝ այս տարվա առաջին դասարանցիների սեպտեմբերի 1-ը տեղի ունեցավ օգոստոսի 31-ին:

Նման որոշումը կայացվել է կորոնավիրուսի դասճառով, որդեսգի 37.000 առաջին դասարանցիներն ու նրանց ծնողները դրոցների բակերում կուսակույմներ չառաջացնեն ու չնեծացնեն համավարակի տարածման վսանգը:

Բացի այդ, այդկերպ շուտեմներն ու ուսուցիչներն ուճադրությունը կկենսրոնացնեն առաջին դասարանցիներին հավուր դասաճարի դիմավորելու, նրանց հեք ծանոթանալու վրա:

Պրովիդենսի (Ռոդ Այլենդ, ԱՄՆ) Ազգային ժողովը հուլիսի սկզբին հավանություն է սվել մի օրինագծի, որը հետագայում նախագաղես **Դենիել Սկիի** ստորագրությամբ ստացել է օրենքի ուճ: Օրինագիծը, որը նախաձեռնել են Ներկայացուցիչների դասի դասաճամավոր **Ռեբեկա Կիսկան** ու սենատոր **Գեյլի Գոլդինը**, նախատեսում է կազմել մեքական գործող մի հանձնաժողով՝ խթանելու եւ նորանոր սվյալներով համարելու Հոլոքոսթի եւ Ցեղասղատանության կրթական ծրագրերը դրոցներում:

«Հաճվի առնելով, որ ասելությունն ու մոլեռանդությունը հանրային առօրյա ֆնարկումների մյուք են դարձել վերջերս, հասկաղես կարելու եմ համարում ուսանողներին իրագեկել, որ նախաղեսառնումն ու անհանդուրժողականությունը անկարագրելի ավերներ են գործել դասնության ընթացում», ասել է սենատոր Գոլդինը, հավելելով, որ նոր օրենքը հնարավորություն կտա կարծիքներ փոխանակելու բռնասիրական արարների վերաբերյալ: Գոլդինի նախնիները Արեւելյան Եվրոպայից Կանաղես եւ աղեսասնել՝ փախչելով կոսրածներից: Ընդհանրաղես Ռոդ Այլենդի բնակչության մեծ մասը ներգաղեսյալներ են, որոնք ճնշումների կամ հետաղոնումների են ենթարկվել տարեր երկրներում:

«Զանի որ օրեղոր ավելանում են ասելու-

Ճեղասպանությունն առարկան դասավանդելու նոր օրենք Ռոդ Այլենդում

թյան հիման վրա կատարված հանցագործությունները, անհրաճեք է, որ ուսանողները տեղեկացված լինեն այն աղեսալի հետեանման մասին, որոնք առաջանում են, երբ անհանդուրժողության սերմեր են ցանում», նեւ է իր հերթին արեւելյան Պրովիդենսից դեմոկրատ դասաճամավոր **Զեթին Դազարյանը**, որ օրինագծի համահեղինակներից է: Նրա նախնիներից ուղը Հայոց ցեղասղատանությունից փրկվածներ են եղել:

Նոր օրենքը, ըստ «Միրո-Սվեթեյթ» շաբաթաթերթի տեղեկության, մեքաղես գործող հանձնաժողով կազմավորելով ավելի ամուր հիմքերի վրա է դնելու 2016-ին ընդունված մի այլ օրենք, որը դաստիարակում էր հանրային դրոցներում հատուկ ժամեր հասկացնել Հոլոքոսթի եւ ցեղասղատանությունների դասավանդմանը:

«Քանի որ օրեղոր ավելանում են ասելու-

